

JANKO JESENSKÝ A JEHO MIESTO V MATICI SLOVENSKEJ¹

LUKÁŠ K R A J Č Í R

KRAJČÍR, Lukáš. Janko Jesenský and his Role in the Slovak Matica. *Historický časopis*, 2024, 72, 2, pp. 359-390, Bratislava.

This study deals with the activity of the writer and officer Janko Jesenský in Slovak Matica between the years of 1919–1945. His involvement had many dimensions and the study focuses on three primary circuits: impact and activities of Jesenský in local departments of Slovak Matica, particularly in Rimavská Sobota, Nitra and Bratislava, to mediation, vocational skills, funds and contacts with other associations. Further the study brings Jesenský's literary works published by Slovak Matica (facts, conditions and problems with publishing). Finally, it points out Jesenský's efforts for career development within central bodies such as membership in the Committee of Slovak Matica and the administration function of this association.

Against the background of these activities, the study clarifies the shapes of horizontal and vertical mobility in the cultural area of Slovakia. At the same time, it tries to point out the complicated relationship between the mostly conservative-orientated Slovak Matica and liberal-attached Janko Jesenský and all differences of ideas between members, employees and functionaries, that they endured in this scientific, cultural and educational institution for a long time.

Key words: Cultural Movement. Association Engagement. Regional Culture. Slovak Matica. Career Development.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2024.72.2.7>

Janko Jesenský (1874 – 1945) sa dostal do povedomia verejnosti ako autor beletristickej a prekladateľskej tvorby, člen a funkcionár vedeckých, kultúrnych a osvetových inštitúcií. Spomedzi viacerých možno exemplárne spomenúť predsedníctvo Spolku slovenských spisovateľov (SSS) v rokoch 1930 – 1939. Postupne však nadobúdala kariérne pozície v obnovenej Matici slovenskej (MS): zakladajúce a riadne členstvo MS, evidencia v Umeleckom odbore MS, predsedníctva miestnych odborov MS (MOMS) v slovenských regiónoch a v rokoch

1 Štúdiá bola vypracovaná v rámci projektu APVV-20-0333 *Prekračovanie hraníc. Fenomén mobility v dejinách Slovenska* a projektu VEGA: 2/0089/21 *Vplyv pôsobenia politických strán na školstvo a osvetu na Slovensku, ich aktivity a stratégie pri vzdelávaní obyvateľstva v rokoch 1918 – 1945, osobnosti riešených v Historickom ústave SAV*, v. v. i.

1935 – 1936 ústredná pozícia správcu MS v Turčianskom Sv. Martine. Už z tohto prehľadu je zjavná Jesenského dynamická kariérna a územná mobilita, ktoré sa mohli odraziť na podobách angažovania v MS.

Po Jesenského úmrtí vyšli nekrológy a spomienkové črty kolegov, priateľov i členov rodiny, ako aj výstupy vedeckých pracovníkov, v ktorých sa zmieňujú o jeho pôsobení v MS. Počas komunistického režimu však boli poznačené ideologickým nánosom doby. V tomto smere sa nesú výskumy zo 60. – 80. rokov 20. storočia, v ktorých sú naznačené dôvody Jesenského prijatia a vzápätí odmietnutia správcovstva MS, no iným kontaktom s matičným prostredím nie je venovaná pozornosť. Paradoxne, po roku 1989 bádania nepriniesli dôslednejší pohľad do problematiky. Síce sa spomína Jesenského (ne)záujem byť správcom MS, no zároveň nie sú vysvetlené dôvody jeho protirečivého konania.² Ba dokonca vraj príčiny rezignácie „*Jesenský otvorene nikde neuviedol*“.³

Napriek zjavnému vedeckému záujmu o jeho život a dielo, historiografia ponúkla skôr sondy do kontaktov tohto intelektuála s matičným prostredím a naznačila smery ďalšieho bádania. To sa v predkladanej štúdiu realizuje cez regionálny (MOMS), výkonný/reprezentačný (ústredné funkcie MS) a literárny (vedecké odbory a vydavateľstvo MS) smer. Z chronologického hľadiska štúdia sleduje jeho angažovanie sa v rokoch 1919 – 1945, t. j. obdobie od obnovenia MS do úmrtia Jesenského, využitím archívnych materiálov (súkromná a úradná korešpondencia, zápisnice, správy, fotografie) a vydaných diel (ročanky, pamäti, články).

Takýmto prístupom je možné zodpovedať kľúčové otázky: proces a okolnosti prijatia, schvaľovania a zrieknutia sa správcovskej pozície MS. Jesenského nadstranícke a hodnotové ukotvenie je všeobecne známe a mohlo mať zásadný odraz v jeho aktivitách na pôde prevažne národnársko-ľudácky a konzervatívne orientovanej MS. Nie je doposiaľ dostatočne ozrejmené, čo od tejto výkonnej pozície očakával a aký prínos mohla mať pre matičnú a širšiu verejnosť. Pochopiť, čo vôbec „hľadal“ liberál Jesenský v MS, môže byť cestou k odpovedi aj na súčasné snahy takejto inteligencie angažovať sa v jej radoch.

2 Spomienky vyšli v práci MATUŠKA, ed. *Janko Jesenský v kritike a spomienkach. Sborník*. Bratislava 1955. K starším výskumom: WINKLER. *Matica slovenská v rokoch 1919 – 1945*. Martin 1971, s. 32 a 61; PETRUS. *Vzájomná korešpondencia Janka Jesenského s Andrejom Mrázom*. Martin 1981, s. 12-14; GEGUŠ. *Kultúrno-politická orientácia Matice slovenskej v rokoch 1919 – 1938*. Martin 1988, s. 62-65. Geguš naznačil Jesenského vedenie MOMS v Rimavskej Sobote, Nitre a Bratislave. Novšie pohľady: WINKLER et al. *Matica slovenská. Dejiny a prítomnosť*. Martin 2003, s. 193; VAŠS. Zápas o národno-kultúrnu identitu Matice slovenskej v rokoch 1919 – 1938. In SEDLÁK, ed. *Matica slovenská v národných dejinách*. Martin 2013, s. 122.

3 PETRANSKÁ ROLKOVÁ. *Matica slovenská a národná otázka v prvej Československej republike*. Martin 2019, s. 145.

Hlbší výskum o pôsobení Jesenského v MOMS môže osvetliť jeho podoby a pochopiť krátke pôsobenie vo viacerých z nich. Ale tiež utvoriť si obraz o kultúrnych podujatiach v regiónoch a podiele matičíarov na ich organizovaní. Taktiež ozrejmiť Jesenského záujmy ako regionálneho politika a spisovateľa v tamojších kultúrnych politikách. Z pozície župana mal totiž na starosti aj veci kultúrne a spolkové, pod ktoré spadali záujmy MOMS. Taktiež možno ozrejmiť páky a mantinely zapojenia MOMS pod jeho vedením do regionálnej politiky.

Nemožno obísť ani Jesenského kontakty na matičíarov vo veciach literárno-vedeckých a vydavateľských. Mnohé napovedá už tiráž prvého vydania románu *Demokrati*. Aj keď z pozície krajinského viceprezidenta a uznávaného spisovateľa mal širšie vydavateľské možnosti, predsa sa len obrátil na vydavateľstvo MS. S tým súvisia okolnosti pred jeho publikovaním ako dlhodobá vedená komunikácia a budovaná dôvera medzi spisovateľom, vydavateľom i celou inštitúciou. Pre Jesenského totiž nebola MS neznámym hnutím, keďže otec Ján sa angažoval v jej predprezratovom období.⁴

Jesenský nadviazal kontakt s MS bezprostredne po jej obnovení v roku 1919. Odoberal matičné periodiká a viedol listovú komunikáciu s matičnými zamestnancami. Korešpondoval najmä s redaktormi matičných *Slovenských pohľadov*: v 20. rokoch so Štefanom Krčmérym, v nasledujúcom období s Andrejom Mrázom. Keďže im dôveroval, rád im posielal vlastnú literárnu i prekladateľskú tvorbu. Spolupráca sa prehlbovala a výsledkom boli dohody o vydaní prác vo vydavateľstve MS, propagácia v matičných tlačovinách a zo strany Jesenského produkcia príležitostnej poézie o matičných pracovníkoch. S mnohými z nich sa poznal dávno pred obnovením MS (udržiaval s nimi listový a osobný kontakt).⁵ Spolupráca medzi Jesenským a MS tak mala zjavné kontúry v oblasti literár-

4 Otec Ján Baltazár Jesenský-Gašparé stál pri zrode MS v 60. rokoch 19. storočia, aktívne v nej pôsobil a bol jedným z kandidátov na podpredsedu. Neskôr sa snažil o obnovenie inštitúcie (25. júna 1885 podpísal k tomu prestolný prosbopis) alebo aspoň o záchranu jej finančného a huteľného majetku. WINKLER, *Matica slovenská. Dejiny a prítomnosť*, s. 101 a 103.

5 Matica slovenská vydala v roku 1932 básnickú zbierku *Po búrkach*, v 30. a 40. rokoch v niekoľkých vydaniach román *Demokrati*, preklady básnickej tvorby z ruského kultúrneho priestoru (A. S. Puškin, S. A. Jesenin), dokumentárnu prózu *Cesta k slobode*, novelu *Pani Rafíková* a poviedky *Malomestské rozprávky*. PETRUS, *Vzájomná korešpondencia Janka Jesenského s Andrejom Mrázom*, s. 5-20. Báseň napísal na počesť zosnulého spisovateľa a predsedu MS Pavla Országha Hviezdoslava, k 70. narodeninám spisovateľky a členky výboru MS Eleny Maróthy-Šoltésovej, k 80. narodeninám správcu MS Škultétyho, na 50. výročie založenia *Slovenských pohľadov* a 60. výročie zatvorenia MS. Ku korešpondencii medzi Jesenským a spisovateľmi matičiarimi: Literárny archív Slovenská národná knižnica (LA SNK), napr. fond (f.) Miloš Ruppeldt, f. Jozef Škultéty; Múzeum mesta Bratislavy (MMB), pozostalosť Janka Jesenského, signatúra (sig.) JK-00430/002, JK-00430/010; Archív Matice slovenskej (AMS), Zbierka korešpondencie osobností a inštitúcií vyčlenená z archívneho fondu Matice slovenskej (Zbierka korešpondencie osobností a inštitúcií).

no-vydavateľskej a jej rozšírenie sa dalo očakávať aj do ostatných zložiek matičného hnutia.

Keď sa vrátil na Slovensko koncom marca 1919, mnohí vládni politici počítali s jeho zapojením do domácich verejných služieb. Netrvalo dlho a už 11. mája prevzal po Samuelovi Daxnerovi vedenie Gemersko-malohontskej župy. Pôsobenie vo verejnej správe bolo síce spojené aj s lokálnymi vzdelávacími, osvetovými a kultúrnymi organizáciami, no spočiatku bol zamestnaný akútnymi výzvami. Na županskú stoličku totiž zasadol v turbulentnom období spojenom s útokmi ozbrojených zložiek Maďarskej republiky rád.⁶

Zriadenie MO MS Rimavská Sobota (MOMS RS) sa tak oddaľovalo. Až 20. marca 1920 tajomník Štefan Krčméry a správca Jozef Škultéty z MS poslali Jesenskému informácie k jeho založeniu, pričom zdôrazňovali potrebu zaangažovať všetky spoločenské vrstvy a zástupcov z viacerých politických strán. Jesenský však na prosbu nereagoval, a tak obaja matiční funkcionári sa mu o mesiac pripomenuli. V liste uviedli, že sa na neho spoliehajú a v prípade problémov nemal váhať ich kontaktovať. Jesenský problémy so zriadením mal (nedostatok slovenskej inteligencie v maďarsky orientovanej Rimavskej Sobote), čo uviedol v liste obom funkcionárom.⁷

Založenie však sľúbil a sľub dodržal. Do matičného hnutia zapojil tých, ktorí mu boli najbližšie po ruke – župné úradníctvo. Dňa 10. novembra informoval vedenie MS o zaslaní 2 352,67 Kč, ktoré sa vyzbierali z príspevkov (35 riadnych a 7 podporujúcich) matičiarov a individuálnych darcov z Gemersko-malohontskej župy. Pre vedenie MS bol dôležitý finančný i personálny aspekt, nakoľko s mnohými z nich sa mohlo počítať pri zriaďovaní MOMS. Napríklad v Rimavskej Sobote, kde spomedzi riadnych a podporujúcich bol práve Jesenský jediným zakladajúcim členom MS.⁸ Po prevzatí uvedeného listu sa mu vedenie MS

6 DAXNER. Gemer-Malohont v dobe štátneho prevratu roku 1918 – 1919. In MEDVECKÝ, ed. *Slovenský prevrat. IV. zväzok*. Trnava 1931, s. 332-333; taktiež: KANUŠČÁKOVÁ. Včleňovanie župy Gemer-Malohont do Československej republiky so zameraním na okres Rožňava. In HORÁK et al. *České, slovenské a československé dejiny 20. století X*. Ústí nad Orlicí 2015, s. 114-119.

7 Štátny archív v Banskej Bystrici (ŠA BB), f. Gemer-malohontská župa II. 1919 – 1922, k. 12, inventárne číslo (i. č.) 17, list Š. Krčméryho a J. Škultétyho J. Jesenskému, 20. 3. 1920; taktiež list Š. Krčméryho a J. Škultétyho J. Jesenskému, 22. 4. 1920; taktiež list Janka Jesenského správe MS, 7. 5. 1920.

8 AMS, f. Miestne odbory Matice slovenskej I. (MOMS I.), poradové číslo (p. č.) 798./240 MOMS v Rimavskej Sobote, list župana Jána Jesenského správe MS, 10. novembra 1920. Zakladajúci člen platil 1000 Kč, riadny 20 Kč a podporujúci 10 Kč. Pred zriadením MOMS RS prišlo k výmene informácií medzi Jesenským a správou MS o vystavení členských legitímácií a odsťahovaní matičiarov z Rimavskej Soboty. AMS, f. MOMS I., p. č. 798./240 MOMS v Rimavskej Sobote, list župného radcu správe MS, 14. decembra 1920, ŠA BB,

poďakovalo za „oduševnenosť a horlivosť“ a zároveň ho prosili nájsť vhodného spolupracovníka, ktorý by zostavil prípravný výbor MOMS RS. Vedenie MS, vedomé si vzdelávacích problémov v tomto regióne, pochopiteľne videlo riešenie cez MOMS RS, ktorý „by šíril osvetu a vzdelanosť i v meste i po celom vidieku“, pričom Jesenský nemal odprieť „láskavej pomoci“.⁹ Išlo nepochybne o prosbu Krčméryho, ktorý bol v kontakte s miestnou inteligenciou. Očakával od nej realizovanie ľudovýchovných aktivít v duchu občiansko-demokratických princípov. To sa nepriečilo Jesenského predstavám, ba naopak, zapojením doň sa mohla umocňovať živá matičná tradícia. Zakladateľmi, funkcionármi a členmi MS z uhorského obdobia boli totiž viacerí z radov gemerskej inteligencie.¹⁰ Dňa 20. decembra bola informovaná správa MS, že dva dni predtým bol zriadený MOMS RS a za predsedu zvolený Jesenský.¹¹

Prvé zasadnutie výboru sa uskutočnilo 1. januára 1921 a počas neho bola Jesenskému potvrdená funkcia predsedu. Členovia výboru racionálne rozhodli o jeho sídle v priestoroch župného úradu. Mnohí z nich boli totiž funkcionármi/zamestnancami župného výboru a úradu. Jesenský tak mohol pružne reagovať na všetky výzvy a problémy priamo z kancelárie. V praxi sa to odrazilo i v tom, že informácie o fungovaní MOMS RS, o členskej základni (noví/odstúhovaní členovia) prúdili vedeniu MS priamo zo župného úradu. Taktiež matičné prednášky sa zvykli konať v tamojšej veľkej dvorane a istotne sa na mnohých zúčastnil aj Jesenský. Ba dokonca, funkcionári MOMS RS plánovali aj predvolebnú politicko-agitačnú činnosť,¹² ktorá však presahovala mantinely matičnej práce.

Jesenský v županskej správe z marca 1922 síce menovite nespomínal MOMS RS, ale pochvaloval si „spolkový život“, ktorý „bol v župe minulého roku dost rozvinutý“.¹³ Počiatočné nadšenie z jeho zriadenia však kalili rôzne organizačné problémy. Začal síce vyvíjať činnosť už v priebehu roku 1921, ale tá mala ďaleko od predstáv funkcionárov. Ján Uram sa postťažoval, že „nejavil čulejšiu činnosť, pretože bolo málo pracovníkov“.¹⁴ Situácia sa zlepšila v roku 1922.

f. Gemer-malohontská župa II. 1919 – 1922, k. 12, i. č. 17, list pokladníka MS J. Jesenskému, 2. 12. 1920.

9 AMS, f. MO MS I., p. č. 798./240 MOMS v Rimavskej Sobote, list tajomníka Štefana Krčméryho J. Jesenskému, 16. 11. 1920.

10 FRÁK. Matica slovenská a Gemer – Malohont (1863 až 1875 a 1919 až 1950). In *Obzor Gemera-Malohontu*, 1992, roč. 23, č. 1, s. 14-16.

11 AMS, f. MOMS I., p. č. 798./240 MOMS v Rimavskej Sobote, list župného radcu správe MS, 20. decembra 1920. Tajomníkom sa stal učiteľ Ján Uram, pokladníkom Mikuláš Polóni.

12 AMS, f. MOMS I., p. č. 798./240 MOMS v Rimavskej Sobote, list J. Jesenského a J. Urama správe MS, 5. júla 1921.

13 *Výročná zpráva župana dra J. Jesenského na zasadnutí župného správneho výboru v marci roku 1922 v Rimavskej Sobote*. Rimavská Sobota 1922, s. 31.

14 AMS, f. MOMS I., p. č. 798./240 MOMS v Rimavskej Sobote, list Jána Urama správe MS,

Krčméry mohol pri sumarizovaní práce MOMS prehlásiť, že rimavskosobotský vykazuje „rovnomernú činnosť“.¹⁵ Jesenský danú situáciu ovplyvňoval čiastočne. Zastával skôr reprezentatívnu funkciu (reálna práca za MOMS bola na bedrách tajomníka) a taktiež bol zaneprázdnený povinnosťami s vedením župy. Napriek tomu je možné urobiť si predstavu o matičných aktivitách,¹⁶ ktoré sa krížili s Jesenského pracou.

Z vydavateľských aktivít MOMS RS treba spomenúť časopis *Gemer-Malohont*, ktorého redakcia taktiež sídlila v budove župného úradu. Jesenský mal tak po ruke vedenie župného úradu, redakciu časopisu a MOMS RS. Všetky boli pritom vzájomne personálne previazané. Na stránkach novín boli zverejňované informácie o matičných aktivitách, Jesenského županské nariadenia, ako aj reklamy na jeho literárne diela. Okrem toho vydával MOMS RS aj literárnu edíciu *Matičná knižnica* s historickou a beletristickou tematikou. Ak aj Jesenský ako spisovateľ nemal priamy podiel na vytvorení tejto edície, istotne privítal takýto krok miestnych funkcionárov.

Kvôli rozvovitosti informácií o kultúrnych podujatiach MOMS RS sú známe len niektoré z nich. Treba spomenúť, že poskytol 500 Kč na pomník Samuela Tomášika v Chyžnom a na pamätnú tabuľu Štefana Marka Daxnera v Tisovci, ktoré zaobstaral a osadil MOMS RS. Na počesť druhého menovaného Jesenský napísal básň a na podujatí predniesol reč o Daxnerovom verejnom pôsobení. Taktiež sa s príhovorom zúčastnil odhalenia pamätnej tabule Pavlovi Jozefovi Šafárikovi v rodnom dome v Kobeliarove, ktoré organizoval MOMS Rožňava.¹⁷

Nie sú známe jeho prednášky, skôr organizačné a reprezentačné aktivity. Napríklad v mene župného úradu a MOMS RS zaslal telegram rodine po zosnulom básnikovi a predsedovi MS Pavlovi Országhovi Hviezdoslavovi. V priebehu roku 1921 žiadal od samospráv financie na matičné aktivity. Niektoré mu vyšli v ústrety, keďže spomínal zaslanie príspevkov od služnovských úradov v Rožňave a Ratkovej. Dňa 16. novembra 1922 spolu s ďalšími funkcionármi žiadal o finančné prostriedky pre časopis *Gemer-Malohont*.¹⁸ V rámci reformy verejnej

5. marca 1921, taktiež referát Jána Urama, 1. február 1923.

- 15 KRČMÉRY, ed. *Päť rokov Matice slovenskej. 1919 – 1923*. Turčiansky Sv. Martin 1924, s. 70.
- 16 MOMS RS napríklad obciam ponúkal prenosnú knižnicu, spolupracoval so sokolskými jednotami a odborovými odbormi Osvetového zväzu a matičných organizácií z českých krajín. Pomáhal zakladať školy a realizovať divadelné predstavenia. FRÁK, Matica slovenská a Gemer – Malohont, s. 14-16; AMS, f. MOMS I., p. č. 798./240 MOMS v Rimavskej Sobote, list Jána Urama správe MS, 6. 5. 1922.
- 17 Na pomník Samuela Tomášika obetovali. In *Gemer-Malohont*, 16. 1. 1921, roč. 3, č. 3, s. 2; Ztvrdenie. In *Gemer-Malohont*, 1. 10. 1922, roč. 4, č. 40, s. 3; FRÁK, Matica slovenská a Gemer – Malohont, s. 16; JESENSKÝ. Štefan Marko Daxner. In *Gemer-Malohont*, 8. 10. 1922, roč. 4, č. 41, s. 1; Slávnosť v Tisovci. In *Gemer-Malohont*, 15. 10. 1922, roč. 4, č. 42, s. 1; Šafárikova slávnosť v Kobeliarove. In *Gemer-Malohont*, 10. 9. 1922, roč. 4, č. 37, s. 1.
- 18 JESENSKÝ. Hviezdoslavovi. In *Gemer-Malohont*, 13. 11. 1921, roč. 3, č. 46, s. 3; JE-

správy sa chystalo zrušenie Gemersko-malohontskej župy, čo mohlo negatívne ovplyvniť aj fungovanie tohto časopisu.

Práve táto zmena citeľne zasiahla aj do Jesenského verejného pôsobenia. Na Gemer nebolo možné sa uplatniť na podobne kvalifikovanej úrovni, a preto prijal post župana Nitrianskej župy. Logicky sa tak musel zriecť i postu predsedu MOMS RS. Jeho funkcionári si uvedomovali zložitú situáciu, do akej ich dostal odliv inteligencie po reforme verejnej správy a preto pozastavili viaceré podujatia (napr. matičný deň).¹⁹ Jesenský sa nelúčil ľahko s týmto prostredím.²⁰ Preto sa 6. januára 1923 usporiadalo, na znak vďaky a úcty, aspoň menšie kultúrne podujatie – spoločná večera s Jesenským. Predsa len s nimi zažil radostné i krušné chvíle v poprevratovom období. Funkcionári MOMS RS dlho naň spomínali. V rámci osláv Jesenského 60. narodenín nezabudli na „*svojho prvého predsedu*“ a 21. decembra 1934 zorganizovali večierok v niekdajšej župnej dvorane. Podobne si ho prednáškou pripomenul MOMS v Hnúšti,²¹ ktorý bol v úzkom kontakte s matičiarimi z Rimavskej Soboty.

Po príchode do Nitry sa rýchlo aklimatizoval a vstúpil do kultúrno-spoločenského života. Jesenský prevzal úrad 1. januára a 14. januára 1923 ho slávnostne zaujal. Už 23. januára vyzval tamojšiu inteligenciu zo župných a okresných úradov, aby sa venovala aj osvetovo-spoločenským úlohám: „*naša práca musí byť aspoň tak cenná, ako úradná práca. Dvíhať vedomie nášho národa, aby pochopil, že nie v drobení síl, ale v jednote je sila tak rodiny, ako spoločnosti, tak národa jako vlasti*“.²² Keď si 18. februára 1923 vedenie MOMS Nitra (MOMS NT) pripomenulo 60. výročie založenia MS, vo veľkej dvorane župného domu vystúpil s príhovorom aj Jesenský.²³ Začiatkom marca 1923 jeho tajomník netajil nadšenie v liste pre správu MS: „*Rozkývali sme to znovu konečne, dostanúc posilu v novom županovi, o ktorom veríme, že sa Matici venuje vo voľných chvíľach úplne. Získali sme sľub od neho, že prevezme predsedníctvo a na tomto základe začali sme odbor vo februári znovu reorganizovať*“.²⁴ Tak ako mnohé MOMS so

SENSKÝ. Úradné zprávy župy. In *Gemer-Malohont*, 8. 8. 1921, roč. 2, č. 32, s. 1-3; AMS, f. MOMS I., p. č. 798./240 MOMS v Rimavskej Sobote, list vedenia MOMS v Rimavskej Sobote správe MS, 16. novembra 1922.

19 AMS, f. MOMS I., p. č. 798./240 MOMS v Rimavskej Sobote, výkaz o činnosti Miestnych odborov Matice slovenskej, rok 1922/23, december.

20 JESENSKÝ. Na rozlúčku. In *Úradné zprávy Gemer-malohontskej župy*, 24. 12. 1922, roč. 4, č. 41, s. 1.

21 Posledné dni gemer-malohontskej župy. In *Gemer-Malohont*, 13. 1. 1923, roč. 5, č. 2, s. 3; Z týždňa. In *Gemer-Malohont*, 5. 1. 1935, roč. 17, č. 1, s. 1; Z Hnúšte. In *Gemer-Malohont*, 9. 2. 1935, roč. 17, č. 6, s. 3.

22 JESENSKÝ. Úradníctvo verejnej správy župnej a okresnej! In *Úradné noviny župy nitrianskej*, 1. 2. 1923, roč. 1, č. 1-3, s. 2.

23 Oslava Matice slovenskej v Nitre. In *Národná stráž*, 11. 2. 1923, roč. 3, č. 7, s. 3.

24 AMS, f. MOMS I., p. č. 639./192, MOMS v Nitre, list Mateja Miškóciho správe MS,

sídlom v župnom meste i nitriansky oslabovali neustále sťahovania inteligencie z jednej lokality do inej. Paradoxne, presunom Jesenského z gemersko-malo-hontského do nitrianskeho prostredia bol posilnený.

Dňa 24. februára sa konalo zasadnutie výboru MOMS NT a Jesenský bol zvolený za predsedu.²⁵ Od tohto momentu väčšina administratívnej agendy MOMS NT prešla do rúk Jesenského a tajomníka Ondreja Kutlíka. Z tohto obdobia sú známe výkazy o členstve a aktivitách odboru, ktoré Jesenský získaval od ostatných funkcionárov. Po preštudovaní ich podpisoval a zasielal správe MS do Turčianskeho Sv. Martina. Je v nich napríklad zmieňovaná členská základňa MOMS NT, v radoch ktorého boli len dvaja zakladajúci členovia (Jesenský a Ivan Štefánik).

Spomedzi aktivít MOMS NT sa vo výkaze spomínali zväčša prednášky (s údajnou priemernou účasťou 150 až 180 poslucháčov) a divadelné predstavenia.²⁶ Krátke novinové správy informovali o prednáškach a prednášateľoch či realizovaní jazykových kurzov. O Jesenskom zástoji na ich organizovaní či vystúpení sa zmieňovala dobová tlač. Napríklad 27. decembra 1923 organizoval MOMS NT v zrkadlovej sieni župného domu večierok na počesť jeho menín. Dňa 7. decembra 1924 sa konal koncert Speváckeho zboru slovenských učiteľov, na ktorom odzneli viaceré piesne pod vedením dirigenta Miloša Ruppeldta. Pre jednu z nich, *Padol kameň* od Mikuláša Schneidera-Trnavského, pripravil text Jesenský. Odznela zároveň na počesť jeho 50. narodenín.²⁷ V tejto súvislosti 13. a 14. decembra usporiadal MOMS NT narodeninovú oslavu spolu so župným úradom a miestnymi kultúrnymi spolkami.²⁸ K lepšej propagácii tejto akcie vydal plagát a špeciálne číslo *Národnej stráže*, ktoré informovali o zamýšľanom programe a živote Jesenského.²⁹ Prvý deň sa podujatie konalo v župnom divadle. Za účasti župných a zároveň matičných funkcionárov mal predslov komunálny politik Jozef Rozim a potom vystúpil Dramatický krúžok ochotníkov v Nitre. Nasledujúci deň sa konalo matiné, na ktorom prehovoril o Jesenského tvorbe literárny historik Bohumil Haluzický. V predvečer Jesenského narodenín bol

1. 3. 1923.

25 AMS, f. MOMS I., p. č. 639./192, MOMS v Nitre, menoslov zvolených členov na zasadnutí výboru MOMS v Nitre z 24. 2. 1923.

26 AMS, f. MOMS I., p. č. 639./192, MOMS v Nitre, výkazy o činnosti Miestnych odborov Matice slovenskej (Nitra).

27 Slovenská Matica... In *Národná stráž*, 10. 2. 1924, roč. 4, č. 6, s. 3; Miestny odbor Matice slovenskej... In *Národná stráž*, 12. 10. 1924, roč. 4, č. 41, s. 3; Priateľský večierok. In *Národná stráž*, 30. 12. 1923, roč. 3, č. 53, s. 3; Odbor Matice slovenskej v Nitre. In *Národná stráž*, 23. 11. 1924, roč. 4, č. 47, s. 2.

28 Štátny archív v Nitre (ŠA NT), f. Nitrianska župa 1923 – 1928 (NŽ 1923 – 1928), k. 45, i. č. 88, číslo spisu (č. s.) 8605, príslopis Janka Jesenského žup. úradu župy XVI., 7. 1. 1925.

29 AMS, f. MOMS I., p. č. 639./192, MOMS v Nitre, plagát Oslava 50. výročia narodenia básnika Janka Jesenského.

zorganizovaný aj slávnostný večierok.³⁰ Týmito podujatiami dávali jemu i verejnosti najavo, že si ho ako spisovateľa, župana a matičného pracovníka vážia a počítajú s ním pri usporiadaní ďalších kultúrno-spoločenských aktivít. MO MS v Nitre v spolupráci s okresným a župným úradom v Nitre organizoval pod Jesenského koordináciou matiné na počesť 76. narodenín prezidenta Masaryka.³¹

Popri oslavovaní sa však nezabúdalo na vedenie MS. V apríli 1924 župný úrad poskytol martinskej komisii MS povolenie k vykonaniu úradnej exhumácie pri zisťovaní hrobu Janka Kráľa v Zlatých Moravciach.³² Začiatkom augusta 1924 nechal Jesenský vo svojom mene vyhlásiť, že rozhodol zo župného rozpočtu na rok 1924 vyčleniť pre MS 3000 Kč. Nezvyčajne patetickým štýlom poukázal na „*plne rozsiahly význam*“ MS, ktorá „*všestranným účinkovaním o povznesenie všetkého slovenského a jazyka [...] pečovala a stojí aj dnes v čele vznešených a ešte nedostatočne vyvinutých a uskutočnených kultúrnych ideí*“.³³ Takéto rozhodnutie nie je prekvapivé, keďže viacerí župní funkcionári boli v Nitre zároveň matičnými činovníkmi. Napríklad Ondrej Kutlík bol župným podnotárom a taktiež tajomníkom MOMS NT. Župný radca Ivan Štefánik, člen župného zastupiteľstva Jozef Rozim a župný školský inšpektor Matej Miškóci boli tiež členmi výboru miestnej organizácie. Posledný z menovaných bol aj šéfredaktorom nitrianskej *Národnej stráže*, ktorá zvykla prinášať informácie zo župného a matičného prostredia. Taktiež treba pripomenúť, že zasadnutia výboru MOMS NT sa konávali v zrkadlovej sieni župného domu. Na základe poverenia Úradu ministra s plnou mocou pre správu Slovenska (ÚMPS) Jesenský apeloval aj na okresných náčelníkov, aby zorganizovali z obcí výpravy ľudí na matičné augustové slávnosti. Tie, ktoré sa konali v roku 1926, boli špecifické účasťou prezidenta Masaryka, odhalením sochy S. H. Vajanskému a slávnostným otvorením budovy sociálneho Ústavu M. R. Štefánika.³⁴ Aj v tomto prípade mnohí zainteresovaní zo župy, okresov a obcí boli zároveň miestnymi matičnými pracovníkmi.

Napriek tomu viacerí neboli spokojní s prácou MOMS NT. Už koncom roku 1923 nitrianski sociálni demokrati vytkli jeho vedeniu, že „*robí univerzitnú extenziu. Kto tam chodí? Najviac študenti a učitelia a profesori, trochu úradníkov.*

30 Oslavu 50. výročia narodenia básnika Janka Jesenského. In *Národná stráž*, 14. 12. 1924, roč. 4, č. 50, s. 2.

31 ŠA NT, f. NŽ 1923 – 1928, k. 103, i. č. 173, č. s. 7722, správa župného úradu v Nitre pre ÚMPS, 12. 3. 1926. Organizovalo sa v priestoroch župného úradu. ŠA NT, f. NŽ 1923 – 1928, k. 103, i. č. 173, č. s. 7722, list tajomníka MOMS v Nitre J. Jesenskému, 3. 3. 1926.

32 ŠA NT, f. NŽ 1923 – 1928, k. 257, i. č. 407, č. s. 16810, rozhodnutie žup. úradu: žiadosť o povolenie exhumácie, 28. 4. 1924.

33 „Matica slovenská“ v Turč. Sv. Martine; žiadosť o udelenie podpory. In *Úradné noviny župy nitrianskej*, 1. 8. 1924, roč. 2, č. 19, s. 295.

34 ŠA NT, f. NŽ 1923 – 1928, k. 103, i. č. 173, č. s. 5123, obežník Župného úradu v Nitre okresným náčelníkom, 5. 8. 1926.

Robotníka tu nevidieť, z toho jednoduchého dôvodu, že preňho tieto prednášky sú nedostupné“.³⁵ Úplne spokojný nebol ani Jesenský. Na zasadnutí valného zhromaždenia (VZ) z 22. marca 1924 sa k tejto kritike postavil konštruktívne: hovoril o pôsobnosti len „z čiastky vyplnenej“, keďže jeho členovia „sú tiež inde zamestnaní“. Priznal, že časť z nich „je voči odboru netečná“, no zároveň sľúbil, že v budúcnosti vykáže väčšiu činnosť. Aj keď bol na zasadnutí opäť jednohlasne zvolený za predsedu, istotne si uvedomoval konkurenciu iných spolkov. V meste pôsobili pobočky Sokola, Československej obce legionárskej, Osvetového zväzu, Živeny či záujmové krúžky miestneho cirkevného zboru Evanjelickej a. v. cirkvi na Slovensku.

Keď sa 21. marca 1925 konalo VZ MOMS NT, Jesenský ho síce otvoril, no vzápätí oznámil zámer vzdať sa predsedníctva. K rozhodnutiu prišlo na poslednú chvíľu, nakoľko po ním predloženej kandidačnej listiny niektorých zaskočili zmeny v menoslove. Prítomní matičiari Alojz Klaus a Ferdinand Klocháň ho však žiadali, aby zotrval vo funkcii, preto kandidatúru prijal a úspešne obhájil.³⁶ Dňa 23. apríla 1925 sa konalo zasadnutie výboru MOMS NT, ale prítomný Jesenský sa do priebehu a rozhodovania už veľmi nezapájal.³⁷ Jesenského odklon zásadne neovplyvnili ani snahy riešiť jeho strnulosť zriadením nitrianskeho okresného osvetového zboru MS.³⁸ V nasledujúcom období sa zasadnutí veľmi nezúčastňoval, riešil len nevyhnutné úradné veci s matičným hnutím.³⁹ V roku 1930 spomínal, že už dlho nie je jeho predsedom, teda dávno pred odchodom do Bratislavy na prelome rokov 1928/29. S funkcionármi MOMS NT sa však rozíšiel v dobrom, čo dokazuje písomný styk s niektorými z nich.⁴⁰

Koncom 20. a začiatkom 30. rokov MOMS Bratislava (MOMS BA) nevykazoval žiadnu aktivitu. Jesenský sa angažoval v iných kultúrnych spolkoch,⁴¹ no kvôli zaneprázdnenosti na Krajskom úrade (KÚ) už nechcel prijímať funkcie.⁴²

35 Kultúrna hliadka. Pre výchovu robotníctva. In *Nitra*, 22. 12. 1923, roč. 1, č. 7-8, s. 7.

36 AMS, f. MOMS I., p. č. 639./192, MOMS v Nitre, zápisnica napísaná dňa 21. marca 1925 na valnom zhromaždení miestneho odboru Matice slovenskej v Nitre; taktiež zápisnica zapísaná dňa 22. marca 1924 na valnom zhromaždení miestneho odboru Matice slovenskej v Nitre.

37 AMS, f. MOMS I., p. č. 639./192, MOMS v Nitre, zápisnica o riadnom zasadnutí výboru miestneho odboru Matice slov. v Nitre dňa 23. apríla 1925.

38 ŠA NT, f. NŽ 1923 – 1928, k. 332, i. č. 450, pozvánka a program schôdze okresného výboru v Nitre, 24. 6. 1925.

39 Začiatkom roku 1926 napríklad vyhlásil v mene ÚMPS, že MOMS Vráble môže prebrať majetok bývalého spolku Verebélyi Kasino. ŠA NT, f. NŽ 1923 – 1928, k. 410, i. č. 501, č. s. 4445, vyhláška župana Jesenského, 4. 2. 1926.

40 AMS, f. Matica slovenská II. (MS II.), sig. MS II/639, list Jána Jesenského správe Matice slovenskej, 23. 3. 1930.

41 VALENTOVIČ et al. *Slovenský biografický slovník E-J*. Martin 1987, s. 554-555.

42 LA SNK, f. Miloš Ruppeldt, sig. 18A91, list Jána Jesenského M. Ruppeldtovi, 21. 11. 1930.

Koncom júna 1932 sa pokúšalo ústredie MS o reštart odboru, pričom počítalo s predsedníckou stoličkou pre Jesenského. Tieto snahy sa konali na pozadí zmien v matičnom vedení po VZ MS z 12. mája 1932,⁴³ keď sa členom Výboru MS stal práve Jesenský. Založiť MOMS BA sa však nepodarilo ani na jeseň uvedeného roku.⁴⁴ Napriek tomu MS pokračovala v snahách o jeho obnovenie, pričom 16. február 1934 sa spomínal ako deň VZ MOMS BA. K tomu napokon prišlo a správa sa dostala do viacerých médií. Redakcia *Slovenskej politiky* sa pýtala, aká bude úloha odboru pri početnosti iných kultúrnych organizácii v meste. Predpokladali, že opäť „*bude mať veľa a ťažkých úloh*“, no zároveň vkladali doň nádej, vidiac na jeho čele inteligenciu pod novozvoleným predsedom Jesenským.⁴⁵

Jednou z jeho prvých iniciatív bolo „*memorandum slovenskej verejnosti*“, ktoré spolu s tajomníkom Matúšom Čermákom predostrel v mene MOMS BA. Apelovalo, aby Slovenské národné divadlo prešlo do vlastníctva a správy Slovenskej krajiny (SK). Dňa 27. mája 1935 zaslal ústrediu MS informácie o majetku bývalého Hornouhorského maďarského vzdelávacieho spolku (FEMKE), ktorý dovtedy nebol na slovenskom území likvidovaný. Vedenie MS prejavilo záujem získať tento majetok a dôležitou spojkou pri vybavovaní tejto záležitosti bol práve Jesenský.⁴⁶ Ako viceprezident SK bol MS poruke vo viacerých veciach, ba nemožno vylúčiť, že práve vysoké úradnícke postavenie bolo leitmotívom jeho angažovania sa v MOMS BA.

Ambície funkcionárov MOMS BA sa neupevňovali len pozíciou ich predsedu a zároveň slovenského viceprezidenta, no pochopiteľne gradovali so značným nárastom počtu členov. Už rok po založení mal odbor 1 750 členov, ktorých úspešne oslovovali prostredníctvom médií, matičných dôverníkov na úradoch a napokon osobne v rodinných, priateľských a kolegiálnych kruhoch. Jesenské-

43 ARPÁŠ. Kríza československej myšlienky? (Slovenská mládež v politických stranách v prvej polovici 30. rokov minulého storočia). In *Studia Historica Nitriensia*, 2016, roč. 20, č. 1, s. 123-124.

44 AMS, f. MOMS I., p. č. 70./21, MOMS v Bratislave, Výbor miestneho odboru Matice slovenskej v Bratislave (menoslov); listy tajomníka MS B. A. Kleinovi, 30. 6. 1932 a 29. 9. 1932.

45 Aká bude úloha Matice slovenskej v Bratislave? In *Slovenská politika*, roč. 15, 20. 2. 1934, č. 41, s. 2.

46 AMS, f. MOMS I., p. č. 70./21, MOMS v Bratislave, list predsedu J. Jesenského a tajomníka M. Černáka valnému zhromaždeniu MS, 28. 4. 1934; taktiež list tajomníka MS J. Jesenskému, 16. 5. 1935. Už v roku 1923 sa otázka likvidácie FEMKE neúspešne riešila na pôde československých vládnych orgánov. Jesenský z pozície nitrianskeho župana nevedel koho osloviť a kam zaslať oznámenie, nakoľko sa po prevrate niekdajší funkcionári nenachádzali na území Slovenska. Slovenský národný archív (SNA), f. Krajinský úrad (KÚ) v Bratislave, k. 2580, i. č. 1929, sig. KÚ-C.1-1935-6.2.1, prípis prednostu oddelenia 8, 9. 8. 1935 a list Jána Jesenského ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska, 10. 7. 1923.

ho podpis ako jeho predsedu sa preto objavil aj v liste, v ktorom spolu s tajomníkom Černákom súhlasili so zriadením a spolu s ústredím MS i financovaním sekretariátu MOMS BA.⁴⁷ V prvých rokoch po obnovení sa činnosť odboru sľubne rozbehla, čo dokladá veľké množstvo realizovaných prednášok (najmä historických, literárnych, národopisných, menej občiansko-formujúcich), divadelných predstavení, výstav (ľudové umenie), jazykových kurzov a večierkov rôzneho druhu, dokonca i finančných zbierok.

Niektoré akcie úzko súviseli s Jesenským. Napríklad v roku 1935 spoluorganizoval MOMS BA so SSS a bratislavskými miestnymi organizáciami Osvetového zväzu, Slovenskej ligy a Živeny tzv. Rukopisný večierok Janka Jesenského a Gregora-Tajovského.⁴⁸ Prítomní sa oboznámili s literárnou tvorbou oboch spisovateľov, ako aj s ich názormi a postojmi na vtedajšie spoločenské témy. Koncom uvedeného roku sa kooperácia medzi MOMS BA, Osvetovým zborom a SSS v Bratislave utužovala, keďže spolu plánovali prednášky po slovenskom vidieku.⁴⁹ Jesenský bol totiž aj predsedom posledného menovaného a svojimi sociálnymi sieťami naprieč kultúrnymi spolkami chcel pomôcť integrovať MOMS BA do širšieho kultúrno-spoločenského priestoru juhozápadného Slovenska.

Jeho meno súviselo aj s ďalšou akciou. V dňoch 5. – 28. októbra 1935 sa konali matičné dni v Bratislave na popud MOMS BA spojené s príhovormi, výstavami, recitáciami, divadelnými predstaveniami a spoločenskými večierkami.⁵⁰ V programe sa spomínalo, že 18. októbra herečka Oľga Borodáčová, manželka herca a režiséra Jána Borodáča, člena výboru MOMS BA, predniesla básne Janka Jesenského a Jána Smreka v malej sieni Reduty. Podobne ako iné MOMS, v ktorých pôsobil, ani bratislavský nezabudol usporiadať podujatia k jeho okrúhlemu životnému jubileu. Na konci roku 1935 si pripomenuli Jesenského 60. narodeniny v prednáškovej miestnosti bratislavského Obchodného grémia. Vystúpili spisovatelia a matičiari Rudolf Klačko a Andrej Mráz, z ktorých druhý menovaný poukázal na jeho matičné literárne diela, nezaťažené nacionálnym pátosom. Podujatie bolo organizované v úzkom kruhu kvôli obavám z príchodu veľkého počtu členov MOMS BA.⁵¹

47 AMS, f. MOMS I., p. č. 70./21, MOMS v Bratislave, list predsedu J. Jesenského a tajomníka M. Černáka tajomníkovi MS J. C. Hronskému, 14. 3. 1935.

48 AMS, f. MOMS I., p. č. 70./21, MOMS v Bratislave, Správa tajomníka valnému zhromaždeniu Miestneho odboru Matice slovenskej v Bratislave 30. marca 1936.

49 Spisovateľské prednášky na vidieku. In *A-ZET*, roč. 4, 28. 12. 1935, č. 265, s. 4.

50 AMS, f. MOMS I., p. č. 70./21, MOMS v Bratislave, Program matičných dní v Bratislave (leták).

51 Slávnostný večer Matice slovenskej v Bratislave. In *Robotnícke noviny*, roč. 32, 18. 10. 1935, č. 239, s. 6; Za jediný rok pribudlo v Bratislave 650 nových členov Matice slovenskej. In *Slovenské národné noviny*, roč. 1, 3. 3. 1935, č. 28, s. 2.

Bol prítomný aj na akciách MOMS BA, inokedy ho reprezentoval na podujatiach iných spolkov. Dňa 18. februára 1936 sa zúčastnil posmrtnej pocty básnikovi a evanjelickému farárovi Vladimírovi Royovi, ktorú organizovali bratislavskí matičiari. Po úvodnom príhovore prítomným prečítal svoju báseň *Za Vladimírom Royom*.⁵² Koncom marca 1936 bol aj na spomienkových podujatiach k nedožitým 100. narodeninám evanjelického farára a botanika Jozefa Ľudovíta Holubyho, ktoré sa konali na Univerzite Komenského v Bratislave.⁵³ O niečo neskôr zastupoval MOMS BA na pohrebe Jána Levoslava Bellu na bratislavskom Cintoríne pri Kozej bráne.⁵⁴

Fungovanie odboru by pod Jesenského vedením nevykazovalo zvláštnosti, ak by nepišlo k inej, na prvý pohľad nesúvisiacej udalosti. Dňa 16. mája 1935 bola v Prahe podpísaná *Zmluva o vzájomnej pomoci medzi republikou Československou a Zväzom sovietskych socialistických republík*, ktorá predstavovala koncepciu vojenskej pomoci medzi obomi krajinami v prípade napadnutia iným európskym štátom. K dohode prišlo na pozadí zblížovania Sovietskeho zväzu a demokratických štátov v Európe proti expanzívnym aspiráciám nacistického režimu v Nemecku.⁵⁵ Vojenské zblíženie medzi obomi krajinami otváralo aj brány spolupráce v iných oblastiach. V kultúrnej sfére sa to prejavilo snahou slovenskej inteligencie predstaviť a priblížiť verejnosti sovietsku literatúru. K týmto účelom poslužil aj Jesenský, niekdajší kritik komunizmu a politický organizátor obrany proti maďarským boľševikom v Gemer-Malohontskej župe. Síce mohol tejto ideológii a režimu vytknúť mnohé, no už dlhé roky prekladal diela ruských spisovateľov a taktiež sa u neho prejavovalo isté slaviofilské cítenie. V súvislosti s vojenským a politickým zblížovaním napokon tieto aspekty prevážili, a tak sa v polovici októbra 1935 zúčastnil na večeri so sovietskymi spisovateľmi v Bratislave.⁵⁶

Jesenský zrejme stál aj za zapojením MOMS BA do organizovania výstavy sovietskej literatúry v Bratislave. Výbor MOMS BA o tom rozhodol na jar 1936 a aj keď nie je známy priebeh zasadnutia, isto sa neniesol v jednoznačnej podpore zapojiť ho do tejto medzinárodnej akcie. Aj menoslov napovedá, že mnohí členovia a zároveň prívrženci ľudáckeho hnutia museli principiálne odmietat' ta-

52 Posmrtná pocta Vladimíru Royovi. In *Lidové noviny*, roč. 44, 20. 2. 1936, č. 91, s. 9. Báseň vyšla v povojnovej zbierke: JESENSKÝ. *Proti noci*. Liptovský Sv. Mikuláš 1945, s. 25.

53 AMS, f. MOMS I., p. č. 70./21, MOMS v Bratislave, list tajomníčky J. Černákovovej správe MS, 14. 5. 1936.

54 Pohreb Jána Levoslava Bellu. In *Slovenský denník*, 29. 5. 1936, roč. 19, č. 124, s. 3.

55 FERENČUHOVÁ. Medzinárodná politika v 30. rokoch a Mnichov. In FERENČUHOVÁ, ed. *Slovensko v 20. storočí. V medzivojnovom Československu 1918 – 1939*. Bratislava 2012, s. 394-395.

56 Rusí hostia v Bratislave. In *Slovenský denník*, 17. 10. 1935, roč. 18, č. 239, s. 1.

kéto smerovanie. Kritika mladých agilných ľudákov z časopisu *Nástup* bola azda vrcholom ľudovca. Redakcia sa vyslovene pýtala, „či si pán spisovateľ Janko Jesenský neuvedomuje, že keby sa i u nás dostal k vláde bolševizmus, prvou jeho starosťou by bolo zničiť Maticu slovenskú, spraviť z nej obyčajný sekretariát komsomolov, vyhádzať odtiaľ všetko, čo je z minulosti nám tak drahým dedičstvom, keďže je to všetko úzko spiate s náboženským cítením nášho národa?“⁵⁷ Autor článku tiež dodal, že takýmto krokom sa ide proti nacionálnemu prúdu, ktorý sa v MS presadil po zasadnutí VZ MS z 12. mája 1932.

Jesenský však veľmi nevenoval pozornosť kritike mladých agilných ľudákov. Práve naopak, 19. apríla 1936, počas konania výstavy a za účasti sovietskeho veľvyslancu v Československej republike (ČSR), prítomná Hana Gregorová prehlásila, že sa teší na spoluprácu medzi MS, Univerzitou Komenského v Bratislave a sovietskymi kultúrnymi inštitúciami.⁵⁸ Jesenský to síce mohol brať ako morálnu podporu od manželky svojho blízkeho priateľa, ale Gregorovej sen sa do polovice 40. rokov nestal realitou. Odpoveď na otázku, prečo k tomu neprišlo, treba hľadať v Jesenského pôsobení v MS.

V druhej polovici 30. rokov síce aj naďalej ako predseda MOMS BA viedol rokovania na VZ a zasadnutiach výboru, 29. marca 1936 v sále Obchodného grémia dokonca s „pekným prívetom“⁵⁹, no o organizačné veci sa už zaujímal menej. Oficiálneho zastúpenia MOMS BA s inými spolkami sa zhostoval tajomník Černák a aj väčšinu administratívnej agendy vybavoval práve on. Jesenský zväčša len podpisoval nevyhnutné dokumenty ako pozvánky na VZ a zasadnutia výboru MOMS BA. Taktiež sa vytrácal z kultúrno-spoločenských akcií tohto odboru, najmä s výrazným nacionálnym podtónom. Pokiaľ sa týkali pripomínania si udalostí a osobností, akými boli J. E. Holuby či Vladimír Roy, nezvykol na nich chýbať. Uprednostňoval podujatia, ktoré mu boli hodnotovo blízke a zosobňovali československú štátnosť a jej nositeľov.

To, že niečo nezdravé telo v útrobach MOMS BA, vyšlo najavo 11. marca 1937 na jeho VZ. Jesenský tradične otvoril zasadnutie, no ukončil ho netradične – prednáškou o spoločenských pomeroch na Slovensku a o možnostiach MOMS BA ich ovplyvniť. Jeho vystúpenie treba vnímať na pozadí problémov s prijatím správcovskej funkcie v polovici 30. rokov, ktoré tkveli v organizačných a ideových odlišnostiach. Síce opatrne, ale predsa len z nich vyznievala kritika ľahostajnosti, nevšímavosti či kádrovania v matičnom hnutí. Jesenského slová mohli byť reakciou na viaceré okolnosti, no predovšetkým na ľudákov

57 Komu to má poslúžiť? In *Nástup*, 15. 4. 1936, roč. 4, č. 7-8, s. 79.

58 Výstava sovietskej knihy v Bratislavě. In *Lidové noviny*, roč. 44, 20. 4. 1936, č. 200, s. 2.

59 Snemovanie miestneho odboru MS v Bratislave. In *Slovák*, 1. 4. 1936, roč. 18, č. 77, s. 4; Valné zhromaždenie... In *Národné noviny*, roč. 67, 2. 4. 1936, č. 40, s. 4.

samých. Výbor MOMS BA sa síce každý rok čiastočne personálne obmieňal, no ideovo sa zásadne nemenil. Do veľkej miery ho držali pod svojím palcom ľudáci a k nim inklinujúca inteligencia. Tento stav sa nezmenil ani v nasledujúcom období, ba dokonca sa po roku 1938 prehĺbil. Bedlivému pozorovateľovi pritom nemohlo ujsť početné zastúpenie radových členov zo židovskej a českej komunity, agrárnikov a iných predstaviteľov politických strán.⁶⁰ Ich spoločným menovateľom bolo, že mnohí z nich nedorozumeli kormidlo výboru, a tak ani zásadným spôsobom neurčovali smerovanie MOMS BA. Že všetky tieto slová smeroval Jesenský na jeho adresu dokazuje prehlásenie o početnosti tohto odboru, čo je „dobrý úkaz, ktorý vyváža tie zlé úkazy“. Podľa Jesenského aktivizovanie týchto ľudí „musí vyniesť na povrch a dať do pohybu všetky naše dobré vlastnosti“.⁶¹

Konflikty a obvinenia prichádzali z rôznych strán. Napríklad koncom novembra 1937 bol MOMS BA upodozrievaný zo zverejňovania adres svojich členov, keďže tie sa nápadne zhodovali s adresami odoberateľov časopisu *Nástup*. Spolu s tajomníkom musel Jesenský pred verejnosťou dementovať tieto tvrdenia, a to v zmysle, že „nikomu nedodal adresár svojich členov“.⁶² Jesenského vzťah k MOMS BA mal vážne trhliny a nehodlal ho pred verejnosťou tajiť. Svoje postoje k nemu ventiloval na stránkach časopisu *Živena*. V januári 1938 redakcia uverejnila Jesenského spomienku na oslavu šesťdesiatky Antona Štefánka, počas ktorej predniesol príhovor ako posledný – desiaty rečník. Potešila ho neprítomnosť ľudákov a národnárov, lebo inak by sa prihovril aj „svätý Vojtech a Matica slovenská s miestnym odborom bratislavským a ja by som bol trinástym rečníkom“.⁶³ Jesenský tak ironickým štýlom naznačil, že napriek funkcii predsedu MOMS BA by odmietol rečniť v jeho mene.

Skutočnou rozbuškou gradujúcich pnutí boli až politické zmeny na jeseň 1938, ktoré sa výrazne dotkli aj Jesenského pôsobenia. Ešte v marci 1938 sa spomínal ako predseda MOMS BA, no v decembri toho roku už listy podpísal podpredseda Miloš Ruppeldt. Bodkou za pôsobením Jesenského bolo jeho vyškrtnutie zo zoznamu funkcionárov a nahradenie Tidom Jozefom Gašparom.⁶⁴

60 V roku 1935 inklinovalo vo výbore a predsedníctve k ľudáckemu hnutiu viacero členov. Predovšetkým Matúš Černák, Eugen Filkorn, Konštantín Čulen, Milo Urban, Andrej Žarnov, Karol Klinovský, Ľudovít Knappek a Karol Jozef Körper. AMS, f. MOMS I., p. č. 70./21, MOMS v Bratislave, Zoznam členov výboru Matice slovenskej – Miestneho odboru v Bratislave na r. 1935.

61 LA SNK, f. Stanislav Mečiar, sig. 164 AC 37, prednáška Dr. Jána Jesenského, predsedu MOMSu v Bratislave na jeho valnom zhromaždení 11. III. 1937.

62 Matica a Nástup. In *Slovenský denník*, 26. 11. 1937, roč. 20, č. 270, s. 2.

63 JESENSKÝ. Odhodená lýra. In *Živena*, 1938, roč. 28, č. 1, s. 12.

64 AMS, f. MOMS I., p. č. 70./21, MOMS v Bratislave, zoznam členov výboru Miestneho odboru Matice slovenskej v Bratislave na funkčné obdobie 1938.

K týmto zmenám došlo na pozadí jeho verejného vystúpenia koncom septembra 1938 a 14. marca 1939, keď sa spolu s ďalšími spisovateľmi a legionármi zasadzoval za zotrvanie spolupráce s českým ľudom a existenciu ČSR.⁶⁵ Vystúpil aj z ďalších spolkov, nakoľko v nich nenachádzal uplatnenie, a to pre pokročilý vek a nesúhlas s politikou slovenskej autonómnej vlády. Jesenský už pochopiteľne nemohol byť aktívnym členom v MOMS BA, ktorého tajomník Ján Priehradník používal nenávisťný slovník. Napríklad 20. februára 1939 uviedol, že činnosť mnohých spolkov „*niesla v minulých rokoch na seba pečať odboja proti ideologicky cudzím, slovenskému národnému životu neprajným elementom. Tieto reprezentovali v bratislavskom kultúrnom živote hlavne bývalá univerzita a Osvetový zväz*“.⁶⁶ Boli to subjekty, s ktorými v mene MOMS BA spolupracoval práve Jesenský.

Po skončení 2. svetovej vojny, obnovení ČSR a rekonštrukcii MOMS BA naň bratislavskí matičiari nezabudli. Chorľavejúci Jesenský sa už však do ich radov nevrátil. Keď na konci roku 1945 zomrel, hodlali usporiadať panychídu. Napokon od toho upustili a finančne podporili smútočné podujatie v Slovenskom národnom divadle.⁶⁷

* * *

Po obnovení MS v auguste 1919 sa objavilo v jej vedení viacero významných verejných činiteľov – nositeľov československej štátnosti. Aj keď medzi nimi Jesenský chýbal, neboli za tým ideové dôvody. Zúčastňovať sa na riadení MS mu znemožňovalo pôsobenie vo vzdialenom Gemer-Malohonte, kde mal navyše ako župan plné ruky práce s poprevratovou konsolidáciou. Po prijatí predsedníckych stoličiek v MOMS Rimavská Sobota a Nitra upriamil pozornosť skôr na regionálne matičné hnutie. V 20. rokoch sa tak jeho meno nevyskytlo medzi predsedami, tajomníkmi, správcami ani členmi výboru MS.

Po príchode do Bratislavy a najmä po zaujatí postu viceprezidenta SK si matičné vedenie uvedomovalo výhody kontaktu s tak exponovaným verejným činiteľom. Tajomník Krčméry a správca Škultéty mu písali, že jeho vymenovanie je pre matičné hnutie garanciou dobrého kontaktu s vedením KÚ.⁶⁸ Aj keď ho

65 V mene SSS podpísal aj s ďalšími spisovateľmi prehlásenie o zotrvaní česko-slovenskej spolupráce počas eventuálneho útoku hitlerovských vojsk na ČSR. Cítíme osudovú naliehavosť najnovšej spolupráce s Čechmi na obranu nášho štátu. In *Slovenský denník*, 28. 9. 1938, roč. 21, č. 224, s. 3. Pred vyhlásením samostatného slovenského štátu s niekdajšími legionármi verejne vyjadril túžbu po zotrvaní česko-slovenskej štátnosti. BYSTRICKÝ. *Od autonómie k vzniku Slovenského štátu*. Bratislava 2008, s. 248.

66 AMS, f. MOMS I., p. č. 70./21, MOMS v Bratislave, správa tajomníka valnému zhromaždeniu Miestneho odboru Matice slovenskej v Bratislave 20. februára 1939.

67 AMS, f. MOMS I., p. č. 70./21, MOMS v Bratislave, Zápisnica zo zasadnutia pracovného výboru MOMS v Bratislave dňa 12. jan. 1946, 1. marca 1946.

68 MMB, sig. JK-00430/001, list Š. Krčméryho a J. Škultétyho J. Jesenskému, 6. 2. 1931.

v liste nežiadali vstúpiť do matičného vedenia, mohol to byť z ich strany prvý impulz, ako mu dať najavo evidentný záujem o jeho služby. Jesenský im obratom sľúbil aspoň to, že matičné veci budú na KÚ „všemožne podporované“.⁶⁹ Eventuálne služby v mene MS mohli mať reprezentatívnu (predseda, protektor), vedúco-administratívnu (tajomník, správca) či výkonnú (člen výboru) podobu. Ako perspektívne a výhodné sa javili posledné dve, k čomu matičné vedenie dospelo v priebehu rokov 1931 – 1932.

Presvedčiť Jesenského k vstupu do výboru MS nestálo veľa síl a napokon k nemu nemali výhrady ani matičiari. Pre Ľudákov bol akceptovateľný aj pre zaujatie stanoviska v kauze okolo matičných pravidiel slovenského pravopisu (stál na strane inteligencie požadujúcej ich odbornú revíziu).⁷⁰ Jeho meno sa preto objavilo v návrhu dopĺňujúcich členov výboru MS z dielne učiteľa Jozefa Dúbravca, za ktorý Ľudáci a národnári orientovaní matičiari aj hlasovali. Tajomník Rudolf Klačko a správca Škultéty ho 20. mája 1932 informovali o zvolení týmito slovami: „*Vaša prítomnosť vo výbore bude oporou dobrých čistých snáh kultúrnonárodných.*“⁷¹ O niekoľko rokov bol opäť navrhnutý a po debate na pôde výboru MS⁷² bol na VZ MS 1. mája 1935 aj zvolený do tejto funkcie.⁷³

Napriek prejavenej dôvere sa na rokovaníach veľmi nezúčastňoval a svoju neprítomnosť ani nezvykol ospravedlňovať.⁷⁴ Počas dvoch funkčných období bol prítomný na zasadnutiach len trikrát, pričom tie sa bežne konali aj trikrát za rok. Ak aj vôbec bol prítomný, podľa zachovaných zápisníc sa do debát nezapájal. Pritom funkcia člena výboru nebola bezvýznamná a v optimálnom prípade mohol mať vplyv na širokú paletu matičných záležitostí, mohol predkladať vlastné návrhy či korigovať vyhrotené debaty. Bol totiž súčasťou orgánu s výkonnými právomocami, ktorý sa podľa stanov radil o spolkových veciach, rozhodoval o každej otázke, ktorú mu správcovia predložili, predkladal návrhy správe MS, odobroval účty a správu z minulého roku, zostavoval rozpočet a program matičnej práce a pripravoval VZ MS.⁷⁵ Dôvody jeho absencií treba hľadať v organizačných, dopravných a ideových okolnostiach. Ako viceprezi-

69 AMS, f. MS II., sig. MS II/646, list Jána Jesenského vedeniu MS, 16. 2. 1931.

70 WINKLER, *Matica slovenská. Dejiny a prítomnosť*, s. 136.

71 MMB, sig. JK-00430/003, list R. Klačka a Š. Škultétyho J. Jesenskému, 20. 5. 1932.

72 Napríklad Miloš Ruman mal pochybnosti, či by mohol zastávať dve funkcie v MS, keďže v tom čase chcel zaujať správcovskú stoličku. Tajomník MS k tomu dodal, že členom výboru MS bude do fyzického prebratia úradu správcu. AMS, f. MS II., i. č. 1, zápisnica z valného zhromaždenia Matice slovenskej, ktoré bolo 1. mája 1935, bod zápisnice (b. z.) 7, s. 436.

73 MMB, sig. JK-0040/005, list J. C. Hronského a J. Martáka J. Jesenskému, 17. 5. 1935.

74 Zúčastnil sa na rokovaníach 25. novembra 1933, 30. apríla 1936 a 30. apríla 1937. Za obdobie šiestich rokov ospravedlnil svoju neprítomnosť len 26. apríla 1933 a 9. decembra 1936.

75 WINKLER, *Matica slovenská v rokoch 1919 – 1945*, s. 5 (príloha).

dent SK bol zaneprázdnený vlastnou agendou, a tak nie vždy si vedel vyhradiť čas pre vzdialený Turčiansky Sv. Martin.

Za člena výboru MS bol síce zvolený aj 29. apríla 1938⁷⁶ a Cíger-Hronský ho žiadal, aby funkciu „*ráčil prijať*“⁷⁷, tradíciu nezúčastňovať sa na zasadnutiach už neporušil. Zásadné vnútropolitické zmeny z jesene 1938 a jari 1939, ktorých spoločným menovateľom bolo upevnenie ľudáckej moci na Slovensku, len upevnili jeho ambivalentný prístup k radikalizujúcej sa MS. Ba dokonca, jeho miesto prebral Vojtech Budinský-Krička a tak 11. mája 1941, počas voľby tretiny členov výboru MS, sa Jesenského meno ani nespomenulo.

Paralelne so začlenením do výboru MS prebiehala v prvej polovici 30. rokov aj snaha o jeho zapojenie do ďalšej kľúčovej funkcie. Po úmrtí druhého správcu Jaroslava Vlčka v januári 1930 matičné vedenie sondovalo možnosti obsadenia tohto miesta. Bolo potrebné nájsť minimálne tak erudovanú a spoločensky uznávanú osobnosť, akou bol Vlček. Dlho však ostávala pozícia uprázdnená, keďže vedeniu po odchode duševne chorého Krčméryho a počas provizórneho vedenia agendy Rudolfom Klačkom chýbal aj prvý matičný tajomník. Roky ubiehali a správcovi Škultétymu pribúdajúce roky uberali na sile. Navyše s nárastom členstva pribúdalo aj viac práce. Situáciu bolo treba riešiť, čo sa napokon stalo po apríli 1933, po organizačnej stabilizácii matičného vedenia na čele s novým tajomníkom Jozefom Cígerom-Hronským.

Napriek Jesenského absenciám na rokovaní výboru MS, vedenie ho presviedčalo, aby prijal funkciu správcu MS. Národníari si mohli povšimnúť isté hodnotové priesečníky medzi slavianofilsky orientovaným legionárom Jesenským a MS ako produktu kultúrno-vzdelávacích politik slovansky uvedomelej inteligencie v Európe. Ľudáci istotne registrovali jeho kritické postoje k viacerým reáliám onej doby cez básnickú tvorbu a najmä im imponoval ako vplyvný úradník, ktorý v prípade potreby bude poruke pri vybavovaní a presadzovaní záujmov matičného hnutia. Ľudákov si mohol nakloniť aj svojou podporou revízie pravidiel slovenského pravopisu. Nasvedčuje tomu i pozvanie Jesenského do odbornej komisie na ich prepracovanie, ktorú navrhla Advokátska komora a správa MS,⁷⁸ ako aj jeho vystúpenie 25. novembra 1933 na matičných slávnostiach v Turčianskom Sv. Martine o obhajobe tzv. čistoty slovenského jazyka na pôde MS.⁷⁹

76 AMS, f. MS II., i. č. 2, zápisnica o valnom zhromaždení Matice slovenskej, ktoré bolo dňa 29. apríla 1938, b. z. 9, s. 78.

77 AMS, f. Zbierka korešpondencie osobností a inštitúcií, sig. AMS II 6.3 AK 1, list Jozefa Cígera-Hronského J. Jesenskému, 19. 5. 1938.

78 AMS, f. MS II., i. č. 1, zápisnica zo zasadnutia Výboru Matice slovenskej, ktoré bolo dňa 18. septembra 1933, b. z. 12, s. 384.

79 Slová básnikove o Matici slovenskej. In *Slovenský denník*, 28. 11. 1933, roč. 16, č. 270,

Keďže medzi signatármi revízie pravidiel boli viacerí, ktorí nemali nič spoločné s ľudáckou politikou a v princípe len sledovali čisto vecný cieľ, nemusel byť prekážkou ani pre opačnú stranu barikády. Z toho dôvodu vyhovoval aj agrárom, pre ktorých bol symbolom demokrata, lojálnym československým úradníkom i priateľom Milana Hodžu.

Podľa spomienok Zory Jesenskej⁸⁰ ho spočiatku pozícia správcu MS lákala z niekoľkých dôvodov: „*národné tradície, ktoré v strýcovi boli veľmi silné, vraveli mu: ‚Prijať!‘ Bolo to vyznamenanie a národná povinnosť*“.⁸¹ Rodinná matičiarska tradícia, túžba vrátiť sa do rodného mesta či azda aj všeobecná pocta na staré kolená neušli pozornosti ani agrárnicko orientovaným politikom, ktorí v priebehu roku 1934 s ním o týchto veciach dôverne rokovali. Podľa svedectiev Andreja Mráza⁸² vraj si ho „*chcel prisvojiť jeden politický tábor*“, dokonca aj „*plán bol všeobecne známy, aj matiční funkcionári s Jesenským o tom rokovali, ale on sa nevyslovil ani áno, ani nie*“.⁸³

Nezaháľali ani ľudácki a národnáriksi matičiari, keď písali a básnili o ňom v superlatívoch. Na fotografii z prelomu rokov 1934/35 Jozef Cíger-Hronský, Tido Jozef Gašpar, Ján Smrek, Andrej Mráz a Ján Marták v dobrej nálade a s cigaretami v rukách viedli priateľský rozhovor s oslávencom šesťdesiatky Jesenským.⁸⁴ S odstupom dvadsiatich rokov si letmo na presvedčanie zaspomínal prítomný Mráz: „*darmo*“, ani „*celý štáb matičný pracovníkov*“ nezavážil a Jesenský sa jasne nevyjadril.⁸⁵

s. 1. Obdobne vyjadril tieto postoje aj v troch básňach *Reflexie XIV, Slovenčine a Tvrdá reč*. JESENSKÝ. *Na zlobu dňa. Výber z poézie politickej a satirickej*. Bratislava 1956, s. 165, 171 a 173-174. Dvojaký prístup inteligencie k pravidlám kritizoval v súkromnej korešpondencii. LA SNK, f. Andrej Mráz, sig. 52511, list Janka Jesenského A. Mrázovi, 13. 9. 1933.

80 Zora Jesenská (1909 – 1972) – spisovateľka, redaktorka, prekladateľka. Ako rodinná príslušníčka, resp. neter bola s Jesenským dlhšiu dobu v úzkom kontakte. Medzi rokmi 1949 – 1952 pracovala v MS, vďaka čomu sa oboznámila s miestnymi personálnymi, organizačnými a transformačnými procesmi.

81 JESENSKÁ. Strýčko Janko. In MATUŠKA, ed. *Janko Jesenský v kritike a spomienkach*, s. 284.

82 Andrej Mráz (1904 – 1964) – literárny historik, redaktor. Poznal sa osobne s Jesenským, bol s ním v pravidelnom korešpondenčnom styku. V r. 1930 – 1938 pracoval ako referent Literárnohistorického odboru MS. Nepatril k ľudáckemu okruhu matičných pracovníkov.

83 MRÁZ. V spolupráci s Jankom Jesenským. In MATUŠKA, ed. *Janko Jesenský v kritike a spomienkach*, s. 258.

84 Zástupcovia Maticy slovenskej u p. viceprezidenta 60. r. Janka Jesenského [fotografia]. In *Slovensko*, 1934/35, roč. 1, č. 6, s. 119; *Slovenčine*. Janko Jesenský v decembri t. r. dožíva sa šesťdesiatky. In *Slovensko*, 1934/35, roč. 1, č. 3, s. 1; MRÁZ. Janko Jesenský šesťdesiatročný. In *Slovensko*, 1934/35, roč. 1, č. 5, s. 72-74.

85 MRÁZ. V spolupráci s Jankom Jesenským. In MATUŠKA, ed. *Janko Jesenský v kritike a spomienkach*, s. 258.

Dňa 20. februára 1935 napriek neujasneným rokovaniam na zasadnutí výboru MS odznelo, že Škultéty sa hodlá o niekoľko dní zriecť správcovstva a správa MS sondovala vhodného kandidáta aspoň na onú druhú, po Vlčkovi dlhodobo uprázdnenú správcovskú stoličku. Po spomínaných neformálnych debatách sa rozhodli pre Jesenského, keďže v tejto osobe by MS dostala „*správcu, akého si rozvoj vyžaduje*“. Výbor MS to schválil a poveril správu MS, aby s ním o tejto veci rokovala.⁸⁶ Nevedno, do akej miery vedenie s ním rozprávalo, situácie sa chopil Jesenského brat Fedor. Ten ho v liste nabádal prísť sa presvedčiť do MS o všestranných výhodách tejto pozície a zmieňoval sa o vhodnosti jeho osoby ako „*neutrálnej a taktnej*“, ktorú „*všetky strany uznávajú*“.⁸⁷ Jesenský bol síce poctený, ale funkciu odmietol.⁸⁸

Svoj postoj však prehodnotil a 30. apríla 1935 uviedlo vedenie výboru MS, že súhlasil s prijatím správcovstva. O deň neskôr ho VZ MS jednoznačne zvolilo za matičného správcu a „*dlhým spontánnym potleskom dalo najavo svoj súhlas*“. Aj keď ho v zapätí predseda MS Ján Vanovič vyhlásil za zvoleného správcu, predseda len prítomný správca Cíger-Hronský miernil nadšenie a naznačil, že Jesenský sa ujme funkcie neskôr.⁸⁹ Preto ho aj vedenie MS obratom telegraficky požiadalo „*čím skorším zaujatím správcovského miesta*“.⁹⁰ Mnohé médiá neskrývali nadšenie, no niektoré aj pripomínali dlhú cestu k prevzatiu úradu. Napríklad redakcia *Slovenského denníka* uviedla, že prijatie správcovskej stoličky ešte nie je isté, čím naznačila zložitosť spomínaných rokovaní. V ľudáckom časopise *Slovák* sa spomenula možnosť prevzatia úradu až po jeho odchode do dôchodku.⁹¹

Uplynulo vyše pol roka a Jesenský funkciu nevykonával. Medzitým ministerstvo zahraničných vecí na čele s Edvardom Benešom chcelo, aby vedúcim cesty matičiarov za slovenskými krajanmi do Spojených štátov amerických (USA) bol designovaný správca Jesenský.⁹² Aj keď ho vedenie MS vyslovene prosilo,⁹³ ponuku neprijal. Dôvody neuviedol, a tak 27. novembra 1935 odišla delegácia MS

86 AMS, f. MS II., i. č. 1, zápisnica zo zasadnutia Výboru Matice slovenskej, ktoré bolo dňa 20. februára 1935, b. z. 4, s. 412.

87 LA SNK, f. Jesenskovi, sig. 216 GC 1, list Fedora Jesenského J. Jesenskému, 18. 3. 1935.

88 AMS, f. Zbierka korešpondencie osobností a inštitúcií, sig. AMS II 2.5 AK 1, list Jána Jesenského vedeniu MS, 1. 4. 1935.

89 AMS, f. MS II., i. č. 1, zápisnica zo zasadnutia Výboru Matice slovenskej, ktoré bolo dňa 30. apríla 1935, b. z. 7, s. 427; taktiež zápisnica z valného zhromaždenia Matice slovenskej, ktoré bolo 1. mája 1935, b. z. 7, s. 436.

90 MMB, sig. JK-00430/004, telegram správy MS J. Jesenskému, 1. 5. 1935.

91 Dve významné slovenské ustanovizne snemovali. In *Slovák*, 3. 5. 1935, roč. 17, č. 101, s. 1; Výročné zhromaždenia Matice slovenskej a Muzeálnej slovenskej spoločnosti. In *Slovenský denník*, 3. 5. 1935, roč. 18, č. 103, s. 5.

92 GEGUŠ, *Kultúrno-politická orientácia*, s. 63.

93 AMS, f. MS II., sig. MS II/601/1935/128, list neuvedeného J. Jesenskému, 23. 1. 1935.

bez Jesenského. V ich radoch to mohlo prinajmenšom vyvolávať pochybnosti, no kvôli jeho zvoleniu s ním museli počítať. Navyše sa v decembri toho roku stal trňom v oku Jánovi Pöstényimu, správcovi Spolku Svätého Vojtecha (SSV) a členovi výboru MS, ktorý sa v liste americkým Slovákom rozhorčoval nad rozhodnutím MS vydať Jesenského román *Demokrati* a ním prekladanú poéziu sovietskych spisovateľov.⁹⁴

Organizačné náležitosti späté so zaujatím správcovstva sa naťahovali. Dňa 30. decembra 1935 mu schválili mzdové ohodnotenie i príspevkov na bývanie.⁹⁵ Informovali ho o tom až 5. februára 1936 a zároveň ho opäť žiadali, aby zaujal správcovské miesto.⁹⁶ Vzájomné neujasnenosti sa prejavili aj na zasadnutí Výboru MS 30. apríla 1936, keď Henrich Bartek hovoril o tom, že Jesenský sa zriekol správcovskej stoličky, čo vzápätí prítomný Jesenský dementoval.⁹⁷ Začiatkom mája 1936 uistil výbor SSS, že bez ohľadu na jeho rozhodnutie naďalej zotrvá na predsedníckej stoličke ich spolku.⁹⁸ Vedenie MS sa ho v liste z 11. mája 1936 opäť pýtalo na termín prevzatia úradu, aby mu vraj „*mohli prichystať včas kanceláriu*“.⁹⁹ Odpoveď na list nie je známa. Jesenský akoby vtedy nevedel pred verejnosťou povedať jasné „nie“. Dokazuje to jeho súkromné doznanie Blanke Fábryovej.¹⁰⁰ Správcovské „*miesto som s ťažkým srdcom prijímal, vlastne len sľúbil, že oprobujem zase úradowať, ale budem sa usilovať vyzliecť sa, lebo služby bolo dost*“.¹⁰¹

Podľa spomienok Jána Martáka¹⁰² sa dlho očakávaná Jesenského návšteva MS uskutočnila po návrate matičnej delegácie z USA.¹⁰³ Nevedno v ktorý deň,

94 GEGUŠ, *Kultúrno-politická orientácia*, s. 64.

95 MMB, sig. JK-00430/006, list J. Škultétyho a H. Barteka J. Jesenskému, 5. 2. 1936; AMS, f. MS II., i. č. 1, zápisnica o zasadnutí výboru Matice slovenskej, ktoré bolo dňa 30. decembra 1935, b. z. 10, s. 447.

96 AMS, f. MS II., sig. MS II/617/1936/130, list správcu a tajomníka MS J. Jesenskému, 5. 2. 1936.

97 AMS, f. MS II., i. č. 1, zápisnica o zasadnutí Výboru Matice slovenskej, ktoré bolo dňa 30. apríla 1936, b. z. 11, s. 454.

98 Ako to robia? In *Slovák*, 14. 5. 1936, roč. 18, č. 111, s. 4.

99 MMB, sig. JK-00430/007, list J. Škultétyho a H. Barteka J. Jesenskému, 11. 5. 1936.

100 Blanka Fábryová, rod. Maliaková (1893 – 1964) – redaktorka, prekladateľka, publicistka, sociálna a kultúrna pracovníčka. Funkcionárka spolku Živena a zakladateľka jej miestnych odborov.

101 LA SNK, f. Blanka Fábryová, rod. Maliaková, sig. 128 A 6, list Jána Jesenského B. Fábryovej, 17. 5. 1936.

102 Ján Marták (1903 – 1982) – literárny historik, prekladateľ, dlhoročný matičný pracovník. V 30. rokoch bol referentom Pedagogického odboru MS a spolupracovníkom tajomníka Jozefa Cígera-Hronského. Svojou aktívnou účasťou v SNP sa postavil proti matičnému profúďackému zázemiu. V nasledovnom období sa vyhraňoval voči ľudáckemu hnutiu.

103 Dňa 9. augusta 1936 sa delegácia vrátila z do Turčianskeho Sv. Martina.

ale určite v auguste či v septembri 1936 prišiel sa do MS oboznámiť so správcovskou agendou, s právami a povinnosťami vyplývajúcimi z tejto funkcie. Deň pred návštevou však tajomník Hronský oznámil Martákovi, že odchádza na dovolenku do Hriňovej a zároveň ho poveril zastupovaním. Marták si to vysvetlil tak, že Hronský neprejavil záujem o Jesenského nástup na správcovskú pozíciu.¹⁰⁴ Jesenský ostal prekvapený a dotknutý po oznámení odchodu Cígera-Hronského a najmä po prezretí budúcej, no nevypratanej kancelárie. Designovaný správca sa dlho v MS nezdržal a po krátkej prehliadke z nej odišiel.¹⁰⁵

Následne veci nabrali rýchly spád. Dňa 21. septembra 1936 Jesenský napísal list, v ktorom vysvetľoval definitívne zrieknutie sa funkcie.¹⁰⁶ Vedenie MS to predostrelo 9. decembra toho roku na zasadnutí Výboru MS,¹⁰⁷ ktorý rezignáciu bez pripomienok prijal.¹⁰⁸ Cíger-Hronský sa mu v liste formálne poďakoval¹⁰⁹ a tým sa ukončili vyše dvojročné, nikam nevedúce kalkulácie matičných funkcionárov, politikov i samotného Jesenského.

Dôvody prierahov a napokon i definitívneho zrieknutia sa tejto lukratívnej funkcie je možné pochopiť na pozadí viacerých okolností. Nakoľko Turčiansky Sv. Martin bol vzdialený stovky kilometrov od jeho pôsobiska, prijatie správcovskej funkcie prichádzalo do úvahy až po zrieknutí sa úradníckych funkcií v bratislavskom KÚ. Aj keď ho lákalo usadiť sa v rodnom prostredí, s príznačnou dávkou nostalgie za minulými časmi, aj naďalej ostával v Bratislave. Zatiaľ čo pravidelné absencie na zasadnutiach Výboru MS vedelo matičné vedenie ako tak akceptovať, v prípade správcovskej funkcie to neprichádzalo do úvahy a musel by byť ostatným po ruke deň čo deň. Starosti mu robilo platové i bytové zabezpečenie a neujasnenosti so správcovskými povinnosťami.¹¹⁰ Nemožno zabúdať aj na zdravotné problémy, ktoré sa u 60-ročného Jesenského začali prejavovať: reuma, prechladnutia, slabá fyzická kondícia a nedostatok energie.¹¹¹

Rozhodujúce však boli ideové a záujmové rozpory. Po udalostiach na VZ z mája 1932 viacerí premýšľali, ako zabrániť, aby sa MS nedostala do rúk ľu-

104 GEGUŠ, *Kultúrno-politická orientácia*, s. 64.

105 Spomienky na Jesenského návštevu Matice uviedol Ján Marták pracovníkovi MS Ivanovi Gegušovi: GEGUŠ, *Kultúrno-politická orientácia*, s. 147.

106 AMS, f. Zbierka korešpondencie osobností a inštitúcií, sig. AMS II 2.5 AK 1, list Jána Jesenského správe MS, 21. 9. 1936.

107 MMB, sig. JK-00430/008, list J. C. Hronského a J. Škultétyho J. Jesenskému, 8. 1. 1937.

108 AMS, f. MS II., i. č. 1, zápisnica o zasadnutí Výboru Matice slovenskej, ktoré bolo 9. decembra 1936, b. z. 15, s. 484.

109 AMS, f. Zbierka korešpondencie osobností a inštitúcií, sig. AMS II 6.3 AK 1, list Jána Jesenského správe MS, 8. 1. 1937.

110 LA SNK, f. Jesenskovi, sig. 216 GC 1, list Fedora Jesenského J. Jesenskému, 18. 3. 1935.

111 LA SNK, f. Andrej Mráz, sig. 52 K 19. list Jána Jesenského A. Mrázovi, 29. 4. 1936.

dáckych a národnárskych politikov. Československá vláda a hlavne agrárnici neohľadli ostat' pasívni a menovite Milan Hodža uvažoval o utvorení paralelnej organizácie.¹¹² Napokon prevážila snaha dosadiť na uprázdnené správcovské miesto vhodného činiteľa, ktorý by bol výraznou protiváhou voči ľudákom a národnárom. V tomto smere treba čítať aj snahu ministerstva zahraničných vecí pod Benešovým vedením postaviť Jesenského na čelo matičnej delegácie do USA. Jesenský však z pozície dlhoročného nestraníka vnímal s nevoľou prisojovanie svojej osoby zo strany agrárnikov a koalíčných politikov. Jesenského netier doznala, že nechcel viesť a ani byť súčasťou cesty, resp. delegácie ľudáckych a národnárskych matičiarov – autonomistov, pričom „*ja som mal byť vláde okom a uchom – zprávy podávať. Akurát!*“ Vôbec sa mu nepozdávala ani rola, ktorú mal zastávať v MS. Rozhorčene uviedol, že „*tí druhí, vládni, si myslia, že im tam bude robiť špióna. Nič pre mňa!*“¹¹³

Nešlo len o zachovanie vlastnej nadstraníckosti, oveľa viac ho trápila opačná strana barikády. Od mája 1932 sa posilnili pozície ľudákov a národnárov v MS, s ktorými už predtým mal bohaté skúsenosti. Odhliadnuc od Jesenského županských pokynov informovať o možnej protištátnej činnosti ľudákov,¹¹⁴ v priebehu rokov 1932 – 1935 nemohli ujsť jeho pozornosti hádky matičiarov a správy v médiách o protičeskej, protištátnej a spolitizovanej MS. Ako viceprezident SK bol informovaný o mnohých matičných veciach: vedel o snahách zamedziť revíziu pravidiel slovenského pravopisu, o ktoré sa pokúšali niektorí koalíční poslanci a štátne orgány (poslanec Milan Ivanka a minister školstva Ivan Dérer, prednosta okresného úradu v Turčianskom Sv. Martine a krajinský prezident Jozef Országh).¹¹⁵ Taktiež z tejto pozície musel na zasadnutiach orgánov SK¹¹⁶ registrovať kritické ohlasy smerujúce k MS a odmietnutie Krajinského výboru finančne podporiť túto inštitúciu. Prítomnosť ľudákov v MS mu bola zrejmä, no zároveň odmietal kvôli tomu tristať celú inštitúciu.¹¹⁷

112 HODŽA. Na rozcestí. In *Slovenský denník*, 19. 6. 1932, roč. 15, č. 141, s. 1.

113 JESENSKÁ. Strýčko Janko. In MATUŠKA, ed. *Janko Jesenský v kritike a spomienkach*, s. 284.

114 ŠA NT, f. NŽ 1923 – 1928, k. 14, i. č. 46, cirkevné a náboženské záležitosti.

115 SNA, f. KÚ v Bratislave, B. Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta (PaSKP), k. 44, i. č. 156, prípis Jozefa Országha 2. 6. 1932. O deň neskôr vzal Jesenský list na vedomie.

116 Napríklad v máji 1935 Výbor SK vyjadril kritické stanovisko voči referentovi MS Františkovi Paňákovi, ktorý mal podtajomníkovi britského ministerstva zahraničných vecí Hughovi Daltonovi podávať negatívne informácie o slovenských pomeroch. SNA, f. KÚ, B. PaSKP, k. 132, i. č. 245, výťah zo zápisnice zasadnutia krajinského výboru, 9. 5. 1935.

117 AMS, f. MS II., i. č. 1, zápisnica zo zasadnutia Výboru Matice slovenskej, ktoré bolo dňa 30. apríla 1935, b. z. 3, s. 424. Jesenský na adresu členov krajinského výboru senzitivne uviedol, že pritom „*sú hotoví odhlasovať čert vie čieho*“. LA SNK, f. Andrej Mráz, sig. 52 K 19, list Janka Jesenského A. Mrázovi, 15. 4. 1935.

V marci 1935 ho musel brat Fedor (národnár) presvedčať, aby prijal túto funkciu, pričom hovoril o „*mravnom tlaku*“. V matičnom prostredí sa však vyskytli ľudácke excesy, ktoré istotne zavážili na Jesenského rozhodnutie. Spomínanej Fábryovej sa totiž zdôveril, že prisľúbením správcovstva „*Matici to bude asi znamenať slúžiť deviatim. Chcel by už raz byť slobodným od akýchkoľvek funkcií.*“¹¹⁸

Nebolo tajomstvom, že MS kumulovala inteligenciu z rôznych politických táborov, pričom ten ľudácky v nej hral významnú rolu. Oneskorenú dohru mal Pöstényiho list, v ktorom si zobral na pranier Jesenského *Demokratov* a ním prekladanú a vo vydavateľstve MS vydávanú poéziu sovietskych básnikov. Aj keď v prvej polovici roku 1936 sa o ňom na matičnej pôde veľmi nedeбатovalo, v tichosti tlel hnev Pöstényiho prívržencov a rozhorel sa na konci leta 1936. Výbor MS k nemu zaujal striezlivé stanovisko. Jesenského bodkou za správcovstvom bola Hronského dovolenka počas jeho návštevy MS, ktorú azda vnímal ako demonštráciu podpory ľudáckym matičiarom. Po odovzdaní funkcie sa šíрили zvesti, že vo vydavateľstve MS majú červenú aj ďalší slovenskí spisovatelia.

Kritická odozva prišla zo SSS a Jesenský ako predseda bol do nej výrazne zainteresovaný. Z pozície redaktora spolkových *Slovenských smerov* nechal publikovať ním podpísané osvedčenie a dva otvorené listy, jeden z 12. októbra 1936, v ktorom sa upozorňovalo, že môžu „*vyvodit' dôsledky a vystríhať svojich členov a všetkých slovenských spisovateľov, aby sa zdržiavali spolupráce s Matiou slov. v každom smere*“.¹¹⁹

Jesenskému pretiekla trpezlivosť a nasledujúci deň predsa len v liste Mrázovi priznal dôvody svojho odchodu z MS: „*Možno že som konal daromnú prácu, lebo ako som sa dozvedel, stal som sa v očiach niektorých farizejov v Matici nemravným spisovateľom a moji mravní chudáci v Demokratoch a s nimi ja dostali sa na index. [...] Toto je hľa to, prečo som sa nevedel odhodlať prísť do Matice. To by [som] visel dokonale na nitke.*“¹²⁰ Že tak konal kvôli prítomnosti ľudácky orientovaných matičiarov dokazujú kritické postoje niektorých z nich na uvedené otvorené listy. Konali tak členovia výboru MS Jozef Buday, Ján Kovalík, Karol Krčméry a Silvester Jung, z ktorých prvý rozhorčene od Jesenského žiadal verejné ospravedlnenie.¹²¹ Agrárnici aféru vnímali ako súčasť boja o ideo-

118 LA SNK, f. Jesenskovi, sig. 216 GC 1, list Fedora Jesenského J. Jesenskému, 18. 3. 1935; LA SNK, f. Blanka Fábryová, rod. Maliaková, sig. 128 A 6, list Jána Jesenského B. Fábryovej, 17. 5. 1936.

119 Čo sa robí v Matici slovenskej? In *Slovenské smery*, 1936/37, roč. 4, č. 2 a 7, s. 78-80 a 278-279.

120 LA SNK, f. Andrej Mráz, sig. 52 K 19, list Jána Jesenského A. Mrázovi, 13. 10. 1936.

121 AMS, f. MS II., i. č. 2, zápisnica zo zasadnutia výboru Matice slovenskej, ktoré bolo dňa 31. marca 1937, b. z. 10, s. 5.

vú podobu MS a ľudáci ako hlboké sklamanie z krátkeho pôsobenia Jesenského v nej.¹²²

Kritika komplikovaných pomerov v MS pokračovala aj v nasledovnom období. Nie však na pôde matičného ústredia, ale na spomínanom VZ MOMS BA z 11. marca 1937. Ako jeho predseda využil svoj vplyv na prítomných a úprimne im doznal svoje postoje a návrhy, akým smerom by sa malo celé matičné hnutie uberať. Aj keď by sa na prvý pohľad mohlo zdať, že ronil slzy nad nejednotným slovenským národom, jeho vystúpenie je skôr krátkou sondou do príbehu o ukradnutej Matici, ktorú si do svojich vôd stiahla úzka skupina ľudí inklinujúcich len k jednej politickej strane, len k jednej konfesii a k jednej ideológii.¹²³ Je to kritika postupu nacionalistov voči občianskym demokratom, katolíkov proti evanjelikom, ľudíkov proti agrárnikom. Prítomným matičiarom uviedol, že „*sa ťažko zjednocujeme i na poli kultúrnom*“. Jesenský pritom podotkol, že MS „*by mala byť jedno zo zrkadiel, ktoré by objektívne odzrkadľovalo našu kultúru a podávalo nám skutočný obraz a nie karikatúru*“. Hovoril o národnej studni, z ktorej by každý mohol čerpať, a to bez ohľadu na triedne, sociálne či náboženské rozdiely.

Prítomných matičiarov zrejme hrýzlo v tichosti svedomie, keď Jesenský prehlásil, ako „*na kultúrnej platforme je pre nás skazonosným prepychom nenávidieť sa preto, že jeden má azda viac ako druhý, že jeden inak verí ako druhý. Keď sa sociálne, cirkevne, politicko-stranícky i rozvrstvujeme, mali by sme byť jednako mysliacimi a cítiacimi kultúrne, aby sme mohli vydať zo seba aspoň takú silu, ktorá nás dvíha duševne do výšky a dopredu*“. Videl, ako je opak pravdou, ako „*rozdrobení strácame cit spolupatričnosti a nenávidíme sa*“. Servítku pred ústa si nedával a nezľakol sa ani početných matičiarov: „*lož a intriga nám dávajú do ruky ďalekohľad opačným koncom, ktoré nám dedičné pole nepribližujú, ale oddaľujú*“. Zároveň kritizoval chýbajúcu sebareflexiu, ktorá sa dlho niesla

122 Čo bude v Matici? In *Slovenský denník*, 29. 4. 1937, roč. 20, č. 99, s. 2. Redakcia *Slováka* k tomu uviedla: „*Aké právo má predseda Spolku slovenských spisovateľov dr. Ján Jesenský [...] takto hovoriť s Maticou slovenskou? Dostali na to poverenie od výboru? Je predseda známou vecou, že dr. Ján Jesenský nedávno dal sa vyvoliť za II. správcu Matice slovenskej. Nevieme prečo sa vzdal tejto vysokej funkcie. Ale i keď sa vzdal, mal by vedieť, že s Maticou slovenskou hovoriť cez socialistické časopisy je prinajmenej trúfalosť.*“ Sú spisovatelia na motúzku? In *Slovák*, 21. 10. 1936, roč. 18, č. 241, s. 2.

123 JESENSKÝ. Chýba nám cit spolupatričnosti. In *Slovensko*, 1936/37, roč. 3, č. 3, s. 162-163. Redakcia *Slováka* sa uspokojila s parafrázovaním: Valné zhromaždenie miestneho odboru Matice slovenskej v Bratislave. In *Slovák*, 13. 3. 1937, roč. 19, č. 59, s. 4. V *Národných novinách* si jeho slová pochvaľovali: Matica slovenská v Bratislave účtovala. In *Národné noviny*, roč. 68, 13. 3. 1937, č. 31, s. 4. Iba redakcia *Robotníckych novín* naznačovala jeho kritické postoje smerom k Matici: Básnik Jesenský o nepriateľoch kultúrneho rozvoja. In *Robotnícke noviny*, roč. 34, 14. 3. 1937, č. 61, s. 4.

maticnými útrobnami: „nevšímavosť a ľahostajnosť oproti samým sebe [...]. Postrádame objektívnu kritiku“, no zato „často cítíme kritiku podľa farby, chuti a vône“. Zároveň žiadal prestať nevšimáť si iných a umlčovať oponentov.¹²⁴

Svedectvo netere Jesenskej po dvadsiatich rokoch to potvrdzuje: „všetkého nečistého sa štítí. Dlhú váhal, keď mu ponúkli správcovstvo Matice slovenskej. [...] Ale naostatok predsa odmietol. ‚Sú tam ľudáci, povedal mi, ‚nechcem sa s nimi špiniť‘.“¹²⁵ Spomínaný Mráz odstupom času spomínal, že „do osieho hniezda, akým bola vtedy Matica slovenská, neodvážil sa prísť“.¹²⁶ A jeho súkmeňovec z bratislavského matičného hnutia Tido Jozef Gašpar vo svojich pamätiach po rokoch priznával, že Jesenský mal obavy z presadzovania ľudákov vo verejnom priestore. Bol podľa neho intelektuálom a príslušníkom starého zemianskeho rodu s typickou noblesnosťou, podľa ktorého starí populistickí klerikáli ťahali masám medové motúzy popod nos a mladí agilní ľudáci sa radikalizovali a predierali vpred, nehľadiac na starých zaslúžilých budovateľov demokratickej ČSR.¹²⁷

Komplikované vzťahy pokračovali aj v ďalšom období.¹²⁸ Zložitú komunikáciu viedol napríklad so Stanislavom Mečiarom.¹²⁹ Informoval ho o zaslaní

124 Kritické slova presiahol aj do iných tém, ktoré napokon súviseli i s matičným hnutím. Hovoril o prepojeniach medzi nacionálnym a fašistickým uvažovaním, komunizmom a socializmom, ale taktiež o „verejnej lži“ vo „verejnej tlači“ a vzájomnom osočovaní na jej stránkach. LA SNK, f. Stanislav Mečiar, sig. 164 AC 37, prednáška Dr. Jána Jesenského, predsedu MOMS v Bratislave na jeho valnom zhromaždení 11. III. 1937.

125 JESENSKÁ. Strýčko Janko. In MATUŠKA, ed. *Janko Jesenský v kritike a spomienkach*, s. 284.

126 MRÁZ. V spolupráci s Jankom Jesenským. In MATUŠKA, ed. *Janko Jesenský v kritike a spomienkach*, s. 258.

127 Tido Jozef Gašpar (1893 – 1972) – novinár, spisovateľ, dramaturg, úradník, politik. S Jesenským udržiaval úzky pracovný styk. Bol jeho tajomníkom na KÚ v Bratislave, poznali sa aj z prostredia SSS a MO MS v Bratislave, v ktorých bol Gašpar istý čas tajomníkom. GAŠPAR. *Pamäti II*. Bratislava 2004, s. 126-131.

128 V listoch sa pracovníkom MS sťažoval o nevyplatených honorároch za jeho knihy vydané v MS. Za druhý diel *Demokratov* mu dlžili niekoľko mesiacov. Správcu Škultétyho o tom informoval na liečebnom pobyte na Sliači. Ten vec posunul tajomníkovi J. Cigerovi-Hronskému. AMS, f. Zbierka korešpondencie osobností a inštitúcií, sig. AMS II 3 CH 2, list Jozefa Škultétyho J. C. Hronskému, 19. 6. 1938. V MS však sťažnosť neriešili, a preto sa Jesenský pýtal Mráza „čo je príčinou mlčania a zovretej pästi. Veď peňazí máte ako pliev“. LA SNK, f. Andrej Mráz, sig. 52 K 19, list Jána Jesenského A. Mrázovi, 26. 10. 1938. Sťažoval sa na nízky honorár za prácu *Cestou k slobode*. AMS, f. Zbierka korešpondencie osobností a inštitúcií, sig. AMS II 2.5 AK 1, list Jána Jesenského správe MS, 10. 1. 1937. V nasledujúcom období si ťažkal na nízky honorár za preklad Oneginových básní. MMB, sig. JK-00430/013, list J. C. Hronskému J. Jesenskému, 10. 4. 1943.

129 Stanislav Mečiar (1910 – 1971) – v r. 1934 – 1939 referent Literárno-historického odboru MS, 1934 – 1937 redaktor matičného časopisu *Slovensko*. Koncom r. 1934 sa Jesenský roz-

prekladov Puškinových básní, no v liste vyjadril aj obavy z ochoty ich vydať v MS. Puškinova zbierka síce vyšla, ale Jesenský bol z jej podoby i z prístupu Mečiara sklamaný. Ten si uvedomil, že stratil jeho dôveru.¹³⁰ Jesenskému však toto doznanie nestačilo. Sťažoval sa na mnohé chyby, ktorých sa údajne dopustilo vydavateľstvo MS. Ironicky dodal, že ak „*máte v tlačiarňi také poriadky, že sadzači nerešpektujú ani text ani korektúru, bolo by sa to i vtedy stalo, keby som bol sám robil korektúru. Čo by osožilo by byly azda kurzy pre sadzačov o poezii a prozodii alebo disciplína a poslušnosť sadzačov pred redaktormi*“.¹³¹ Roztržka bola medzi nimi dokonaná. Po politických udalostiach z rokov 1938 a 1939 sa prehĺbila do viacerých dimenzií. Exemplárne je to vidieť na komunikácii s redakciou *Slovenských pohľadov*. Pokiaľ im šéfoval Mráz, Jesenského tvorba na ich stránkach bola publikovaná. Zlom prišiel po zmene redakcie. Jesenského postoj vierohodne parafrázovala manželka Anna: „*Príčiny mojej utiahnutosti z vtedajšieho literárneho života sú psychologicky jasné. Do ‚Slovenských pohľadov‘, ktoré redigoval známy priateľ fašistického Nemecka Stanislav Mečiar, som prispievať nechcel.*“¹³² Problémom bol tak opäť Mečiar, ktorý za slovenského štátu patril k stúpencom slovenskej cesty k národnému socializmu.

Paralelne s tým sa Jesenského odpor k MS prehĺbil v súvislosti s iniciovaním *Jubilejného manifestu slovenských spisovateľov*.¹³³ Nebol výsledkom rokovania spisovateľov, vyhotovený sa im posielal na podpis. Mnohí z nich to považovali za neštandardný prístup, a tak naň nereagovali. Ďalšou zvláštnosťou bolo predčasné publikovanie v moravských *Lidových novinách* z 19. mája, zatiaľ čo slovenské médiá ho spomenuli neskôr. Ľudáci manifest odsúdili a zosmiešnili¹³⁴ a sklamaný Jesenský hľadal vinníkov v útrobach MS. Mrázovi vyčítal, že *Slovenské pohľady* manifest nezverejnili, pritom vraj 80 spisovateľov s ním súhlasilo a od správcu Škultétyho sa nemohol doprosiť podpisu. Dodal: „*rozčaroval*

horčoval v liste Mečiarovi, prečo od neho pýta recenziu vlastnej knihy (*Demokrati*): „*Strašne sa teším, že Vám môžem povedať ‚Nie!‘ S výrazom dokonalej úcty Vám oddaný Jesenský.*“ LA SNK, f. Stanislav Mečiar, sig. 164 D 36, list Jána Jesenského S. Mečiarovi, 6. 12. 1934. Neskôr svoj postoj prehodnotil a napísal recenziu do časopisu *Slovensko*.

130 LA SNK, f. Stanislav Mečiar, sig. 164 D 36, list Jána Jesenského S. Mečiarovi, 4. 12. 1936;

LA SNK, f. Stanislav Mečiar, sig. 164 O 35, list Jána Jesenského S. Mečiarovi, 22. 3. 1937.

131 LA SNK, f. Stanislav Mečiar, sig. 164 D 36, list Jána Jesenského S. Mečiarovi, 6. 4. 1937.

132 CHOMA. Na návšteve u Jána Jesenského. In MATUŠKA, ed. *Janko Jesenský v kritike a spomienkach*, s. 334.

133 Nadväzoval na manifest „*Věrní ostaneme!*“ z 13. mája 1938, za ktorým stáli predstavitelia českej inteligencie. Inicioval ho spolu s E. B. Lukáčom a v mene SSS. Hlavným motívom bolo prejaviť kladný postoj k ČSR: Manifest slovenských spisovateľov. In *Ľudová politika*, 23. 5. 1938, roč. 19, č. 120, s. 3. K zneniu: AMS, f. Zbierka korešpondencie osobností a inštitúcií, sig. AMS II 14 AK 1, jubilejný manifest slovenských spisovateľov, 15. 5. 1938.

134 Spisovateľský manifest... In *Slovák*, 18. 6. 1938, roč. 20, č. 138, s. 6.

som sa v matičných pracovníkoch a v pánovi Smrekovi – celkom. Ich chovanie si musíme zapamätať“.¹³⁵ A Jesenský si ich prístup pamätal. Matica slovenská bola pre neho epicentrom ľudáckych a národnárskych autonomistov a počas slovenského štátu na funkciu v nej ani nepomyslel.¹³⁶

Podmienky pre návrat Jesenského do vedenia MS sa pochopiteľne črtali po 2. svetovej vojne. Po rozklade ľudáckeho a nastolení ľudovodemokratického režimu sa ústredie MS k jeho hodnotovému odkazu aj skutočne prihlásilo. Aj keď sa v tom čase vrátil do MS napríklad zostarnutý Vavro Šrobár, od chorľavého Jesenského sa to už očakávať nedalo. Keď zomrel, matičiari si mohli len pripomenúť jeho široký zástoj vo verejnom priestore. Urobil tak na stránkach matičného časopisu *Slovensko* Ján Marták a Rudolf Brtáň.¹³⁷ Dňa 4. februára 1946 si Výbor MS uctil jeho pamiatku povstaním a Jur Hronec zhodnotil jeho prácu z matičného hľadiska. Ako členka výboru bola prítomná aj neter Jesenská. Nezabudol na neho aj novovymenovaný predseda Ladislav Novomestský, ktorý 12. mája 1946 na VZ MS priznal, že inštitúcia jeho smrťou veľa stratila a poprosil prítomných o povstanie a uctenie si jeho pamiatky.¹³⁸ Jesenský nevymizol z povedomia matičiarov ani v období komunizmu. Pripomínal sa však skôr jeho spisovateľský než matičiarsky rozmer. Krátka epizóda vo vedení MS nezanechala výraznejšiu stopu a na pôsobenie v MOMS nebolo vhodné spomínať po ich násilnom zrušení komunistickým režimom.

Na záver treba skonštatovať, že Jesenského kariérna a územná mobilita sa značne podpísala na vzťahoch a pôsobení v MS. Vzostup Jesenského po kariérnom rebríčku (člen MS → predseda MOMS → správca MS) bol výsledkom ašpirácií ponúknuť tejto inštitúcii svoje služby a skúsenosti, priniesť vlastné prístupy do bežnej činnosti a pohľady na aktuálne témy z vedeckého, kultúrneho a osvetového priestoru. Ako uznávaný spisovateľ a úradník mohol za vhodných okolností zastupovať inštitúciu navonok cez reprezentatívne miestne (predsednícke) funkcie, byť dôležitým článkom vo výkonnej (správcovskej) funkcii a zároveň z pozície viceprezidenta SK vyjsť v ústrety záujmom MS. Ako správca mohol

135 LA SNK, f. Andrej Mráz, sig. 52 K 19, list Jána Jesenského A. Mrázovi, 20. 6. 1938; LA SNK, f. Jozef Škultéty, sig. 49 P 16, list Jána Jesenského J. Škultétymu, 14. 6. 1938; LA SNK, f. Emil Boleslav Lukáč, sig. 126 E 13, list Jána Jesenského E. B. Lukáčovi, 22. 7. 1938.

136 Kvôli uzavretým vydateľským zmluvám však s MS neprerušil kontakt. Cíger-Hronský to využíval na adresovanie prosieb rôzneho charakteru (zaslanie fotografií s Jozefom Škultéty). MMB, sig. JK-0430/011, list správcu a tajomníka MS J. Jesenskému, 1. 2. 1943.

137 MARTÁK. Za Jankom Jesenským. In *Slovensko*, 1946, roč. 11, č. 1, s. 9; BRTÁŇ. Miesto Janka Jesenského v slovenskej literatúre. In *Slovensko*, 1946, roč. 11, č. 2, s. 9-10.

138 AMS, f. MS II., i. č. 2, zápisnica z mimoriadneho zasadnutia výboru Matice slovenskej, ktoré bolo 4. februára 1946, b. z. 1, s. 386; taktiež zápisnica napísaná na valnom zhromaždení Matice slovenskej, ktoré bolo 12. mája 1946, b. z. 1, s. 423-424.

byť architektom nového smeru, resp. pokračovať v Krčméryho modeli matičnej práce založenej na liberálnejších a občiansko-demokratických princípoch.

Kariérny postup ku správcovstvu a predsedníctvu MOMS mu však narušili úradné (zotrvanie na pozícii viceprezidenta SK), ideové a koncepcné okolnosti. Nedokladajú to len spomienky rodiny a kolegov. V liste Mrázovi uviedol, že dôvodom odchodu zo správy MS (a prakticky aj z vedenia MOMS BA) boli ľudácki matičiari, ktorí v jeho beletristickej a prekladateľskej tvorbe videli protikatolícke, liberálne či slobodomurárske sprisahanie. Zavážila aj obava z ďalšej pozornosti zo strany ľudákov, ideová osamelosť vo vedení, odlišné chápanie zapojenia širokých vrstiev do matičného hnutia (prípád z vedenia MOMS NT), neochota priaznivcov zapojiť sa doň a podporiť jeho ciele, či dokonca úmysel urobiť si z neho dôverného informátora jedného matičného tábora voči druhému. Význam Jesenského pôsobenia ani tak netkvie v dosiahnutých výsledkoch, ako skôr v poznaní pre ďalšie generácie o ťažkom presadzovaní sa medzi ľudácky a národnáriky orientovanými matičiarmi.

V tomto smere zohrávala dôležitú rolu aj územná mobilita. Obavy z častých dopravných presunov sa podpísali na rozhodnutí 60-ročného Jesenského nevykonávať z martinského ústredia funkciu správcu MS. Presuny za úradníckymi pozíciami (gemersko-malohontský, nitriansky župan a krajinský viceprezident v Bratislave) taktiež obmedzovali rozvinutie pôsobenia v MOMS. Podiel na organizovaní ich podujatí mal skôr reprezentatívny charakter, gro práce ostávalo na tajomníkoch a členoch. Ako župan mal úradnícke povinnosti, účasťou a vedúcim postavením pomáhal však integrovať župných a matičných pracovníkov napriek ich ideovým a straníckym rozdielom. Dokazuje to časté prelínanie kultúrneho programu župy a MOMS, jeho medializácia v spoločnom tlačovom orgáne a sídlo oboch subjektov v rovnakých priestoroch. Vzájomná Jesenského pozícia župana a predsedu MOMS v niektorých prípadoch zdynamizovala komunikáciu s nadriadenými orgánmi, prispela k lepšej koordinácii administratívnych a kultúrno-osvetových aktivít matičného hnutia a štátneho aparátu a uľahčila schvaľovanie župných finančných prostriedkov pre matičné aktivity.

O autorovi / About the author

Lukáš Krajčír, PhD.

Historický ústav SAV, v. v. i.

Klemensova 19, 814 99 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: histluka@savba.sk

<https://orcid.org/0000-0002-5152-0028>

Zoznam použitých prameňov a literatúry/List of references and literature

Archívy a archívne pramene / Archives and Archivessources

Archív Matice slovenskej

fond Matica slovenská II., sig. MS II/639, MS II/646, MS II/601/1935/128, MS II/617/1936/130, i. č. 1, i. č. 2.

fond Miestne odbory Matice slovenskej I., poradové číslo 798./240 MOMS v Rimavskej Sobote, 639./192 MOMS v Nitre, 70./21, MOMS v Bratislave.

Zbierka korešpondencie osobností a inštitúcií vyčlenená z archívneho fondu Matice slovenskej, sig. AMS II 6.3 AK 1, AMS II 2.5 AK 1, AMS II 2.5 AK 1, AMS II 3 CH 2, AMS II 14 AK 1

Literárny archív Slovenská národná knižnica

fond Jesenskovci, sig. 216 GC 1.

fond Andrej Mráz, sig. 52511, 52 K 19.

fond Blanka Fábryová, rod. Maliaková, sig. 128 A 6.

fond Emil Boleslav Lukáč, sig. 126 E 13.

fond Jozef Škultéty, sig. 49 P 16.

fond Miloš Ruppeltdt, sig. 18A91.

fond Stanislav Mečiar, sig. 164 AC 37, 164 D 36, 164 O 35.

Múzeum mesta Bratislavy, pozostalosť Janka Jesenského, sig. JK-00430/001, JK-00430/002, JK-00430/003, JK-00430/004, JK-0040/005, JK-00430/006, JK-00430/007, JK-00430/008, JK-00430/010, JK-0430/011, JK-00430/013.

Slovenský národný archív

fond Krajinský úrad v Bratislave, B. Prezídium a sekretariát krajinského prezidenta, k. 44, 132.

fond Krajinský úrad v Bratislave, k. 2580.

Štátny archív v Banskej Bystrici, fond Gemer-malohontská župa II. 1919 – 1922, k. 12.

Štátny archív v Nitre, fond Nitrianska župa 1923 – 1928, k. 14, 45, 103, 257, 332, 407, 410.

Edície prameňov a publikované pramene / Source editions and Published editions

GAŠPAR, Tido Jozef. *Pamäti II*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2004, 182 s.

JESENSKÝ. *Na zlobu dňa. Výber z poézie politickej a satirickej*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956, 283 s.

JESENSKÝ. *Proti noci*. Liptovský Sv. Mikuláš: Tranoscius, 1945. 75 s.

KRČMÉRY, Štefan, ed. *Päť rokov Matice slovenskej. 1919 – 1923*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská, 1924, 119 s.

MATUŠKA, Alexander, ed. *Janko Jesenský v kritike a spomienkach. Sborník*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1955. 741 s.

MEDVECKÝ, Karol Anton, ed. *Slovenský prevrat. IV. zväzok*. Trnava: Spolok Sv. Vojtecha, 1931. 340 s.

PETRUS, Pavol. *Vzájomná korešpondencia Janka Jesenského s Andrejom Mrázom*. Martin: Matica slovenská, 1981. 124 s.

Výročná zpráva župana dra J. Jesenského na zasadnutí župného správneho výboru v marci roku 1922 v Rimavskej Sobote. Rimavská Sobota: s. n., 1922, s. 31.

Dobová tlač/ Press

- A-ZET*, 1935, roč. 4, č. 265, s. 4. [28. 12. 1935]
Gemer-Malohont, 1921, roč. 3, č. 3, s. 2. [16. 1. 1921]
1921, roč. 2, č. 32, s. 1-3. [8. 8. 1921]
1921, roč. 3, č. 46, s. 3. [13. 11. 1921]
1922, roč. 4, č. 37, s. 1. [10. 9. 1922]
1922, roč. 4, č. 40, s. 3. [1. 10. 1922]
1922, roč. 4, č. 41, s. 1. [8. 10. 1922]
1922, roč. 4, č. 42, s. 1. [15. 10. 1922]
1923, roč. 5, č. 2, s. 3. [3. 1. 1923]
1935, roč. 17, č. 1, s. 1. [5. 1. 1935]
1935, roč. 17, č. 6, s. 3. [9. 2. 1935]
Lidové noviny, 1936, roč. 44, č. 91, s. 9 [20. 2. 1936]
1936, roč. 44, č. 200, s. 2. [20. 4. 1936]
Ludová politika, 1938, roč. 19, č. 120, s. 3. [23. 5. 1938]
Národná stráž, 1923, , roč. 3, č. 7, s. 3. [11. 2. 1923]
1923, roč. 3, č. 53, s. 3. [30. 12. 1923]
1924, roč. 4, č. 6, s. 3. [10. 2. 1924]
1924, roč. 4, č. 41, s. 3. 12. 10. 1924]
1924, roč. 4, č. 47, s. 2. [23. 11. 1924]
1924, roč. 4, č. 50, s. 2. [14. 12. 1924]
Národné noviny, 1936, roč. 67, č. 40, s. 4. [2. 4. 1936]
1937, roč. 68, č. 31, s. 4 [13. 3. 1937]
Nástup, 1936, roč. 4, č. 7-8, s. 79. [15. 4. 1936]
Nitra, 1923, roč. 1, č. 7-8, s. 7. [22. 12. 1923]
Robotnícke noviny, 1935, roč. 32, č. 239, s. 6. [18. 10. 1935]
1937, roč. 34, , č. 61, s. 4. [14. 3. 1937]
Slovák, 1935, roč. 17, č. 101, s. 1. [3. 5. 1935]
1936, roč. 18, č. 77, s. 4. [1. 4. 1936]
1936, roč. 18, č. 111, s. 4. [14. 5. 1936]
1936, roč. 18, č. 241, s. 2. [21. 10. 1936]
1937, roč. 19, č. 59, s. 4. [13. 3. 1937]
1938, roč. 20, č. 138, s. 6. [18. 6. 1938]
Slovenská politika, 1934, roč. 15, č. 41, s. 2. [20. 2. 1934]
Slovenské národné noviny, 1935, roč. 1, č. 28, s. 2. [3. 3. 1935]
Slovenské smery, 1936/37, roč. 4, č. 2 a 7, s. 78-80.
1936/37, roč. 4, č. 7, s. 278-279.
Slovensko, 1934/35, roč. 1, č. 3, s. 1.
1934/35, roč. 1, č. 5, s. 72-74.
1934/35, roč. 1, č. 6, s. 119.
1936/37, roč. 3, č. 3, s. 162-163.
1946, roč. 11, č. 1, s. 9.
1946, roč. 11, č. 2, s. 9-10.
Slovenský denník, 1932, roč. 15, č. 141, s. 1. [19. 6. 1932]
1933, roč. 16, č. 270, s. 1. [28. 11. 1933]
1935, roč. 18, č. 103, s. 5. [3. 5. 1935]
1935, roč. 18, č. 239, s. 1. [17. 10. 1935]
1936, roč. 19, č. 124, s. 3. [29. 5. 1936]
1937, roč. 20, č. 99, s. 2. [29. 4. 1937]

- 1937, roč. 20, č. 270, s. 2. [26. 11. 1937]
1938, roč. 21, č. 224, s. 3. [28. 9. 1938]
Úradné noviny župy nitrianskej, 1923, roč. 1, č. 1-3, s. 2. [1. 2. 1923]
1924, roč. 2, č. 19, s. 295. [1. 8. 1924]
Úradné zprávy Gemer-malohontskej župy, 1922, roč. 4, č. 41, s. 1. [24. 12. 1922]
Živena, 1938, roč. 28, č. 1, s. 12.

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

- BYSTRICKÝ, Valerián. *Od autonómie k vzniku Slovenského štátu*. Bratislava: Prodama, 2008, 301 s.
GEGUŠ, Ivan. *Kultúrno-politická orientácia Matice slovenskej v rokoch 1919 – 1938*. Martin: Matica slovenská, 1988. 163 s.
PETRANSKÁ ROLKOVÁ, Natália. *Matica slovenská a národná otázka v prvej Československej republike*. Martin: Matica slovenská, 2019. 265 s.
WINKLER, Tomáš et al. *Matica slovenská. Dejiny a prítomnosť*. Martin: Matica slovenská, 2003. 495 s.
WINKLER, Tomáš. *Matica slovenská v rokoch 1919 – 1945*. Martin: Matica slovenská, 1971. 395 s.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- ARPÁŠ, Róbert. Kríza československej myšlienky? (Slovenská mládež v politických stranách v prvej polovici 30. rokov minulého storočia). In *Studia Historica Nitriensia*, 2016, roč. 20, č. 1, s. 123-124.
FERENČUHOVÁ, Bohumila. Medzinárodná politika v 30. rokoch a Mníchov. In FERENČUHOVÁ, Bohumila, ed. *Slovensko v 20. storočí. V medzivojnovom Československu 1918 – 1939*. Bratislava: VEDA Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2012, s. 389-414.
FRÁK, Gustáv. Matica slovenská a Gemer – Malohont (1863 až 1875 a 1919 až 1950). In *Obzor Gemera-Malohontu*, 1992, roč. 23, č. 1, s. 14-17.
KAŇUŠČÁKOVÁ, Lucia. Včleňovanie župy Gemer-Malohont do Československej republiky so zameraním na okres Rožňava. In HORÁK, Pavel et al. *České, slovenské a československé dejiny 20. storočí X*. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2015, s. 111-120.
VAŠS, Martin. Zápas o národno-kultúrnu identitu Matice slovenskej v rokoch 1919 – 1938. In SEDLÁK, Imrich, ed. *Matica slovenská v národných dejinách*. Martin: Matica slovenská, 2013, s. 104-129.

Biografie

- VALENTOVIČ, Štefan, ed. *Slovenský biografický slovník E-J*. Martin: Matica slovenská, 1987, 589 s.